

Основи конституційного законодавства

Суверенітет — головна властивість верховної влади, що означає необхідність підпорядкування їй з боку підвладних. Залежно від носія цієї властивості розрізняють три види суверенітету: державний, народний, національний.

Багатогранність суверенітету України була закріплена Декларацією про державний суверенітет України, схваленою 16 липня 1990 р. Верховною Радою УРСР.

Декларація — це політична заява від імені державні уряду, народу, партії чи інших суб'єктів політичної діяльності. На відміну від закону вона містить не правові норми, а найзагальніші, принципові положення з певного питання.

Державний суверенітет України — це верховенство державної влади всередині держави і незалежність її в зовнішніх відносинах.

Декларація про державний суверенітет України закріпила такі прояви (компоненти) державного суверенітету:

- 1) верховенство Конституції і законів Республіки на своїй території;
- 2) громадянство України;
- 3) недоторканність території України;
- 4) економічну самостійність України;
- 5) самостійність України в організації охорони природи і використанні її природних ресурсів;
- 6) самостійність у вирішенні питань науки, освіти, культурного і духовного розвитку української нації і всіх національностей, що проживають на її території;
- 7) право України на власні збройні сили, внутрішні війська, органи державної безпеки.

Варто враховувати, що в сучасному світі державний суверенітет у всіх його проявах не є абсолютним. У будь-якої держави, в тому числі й в України, є зовнішньополітичні зв'язки і зобов'язання, що певною мірою

обмежують її суверенітет. Визнання верховенства міжнародного права (особливо в галузі прав людини) також формує визначені рамки суверенітету.

Народний суверенітет — це право народу визначати конституційний лад своєї держави, брати участь в управлінні державними і суспільними справами.

Сутність народного суверенітету закріплена II розділом Декларації про державний суверенітет України, який говорить: «Народ України є єдиним джерелом влади в Республіці. Повновладдя народу України реалізується на основі Конституції Республіки як безпосередньо, так і через народних депутатів, обраних у Верховну Раду і місцеві Ради Української РСР».

Національний суверенітет — це право нації визначати свою долю.

Право націй на самовизначення передбачено Статутом ООН, Міжнародним пактом про громадські та політичні права 1966 р. Це право проголошене I розділом Декларації про державний суверенітет України.

Реалізацією права на самовизначення української нації став Акт проголошення незалежності України 24 серпня 1991 р. Він зазначав:

«Виходячи зі смертельної небезпеки, що нависла над Україною у зв'язку з державним переворотом у СРСР 19 серпня 1991 року, продовжуючи тисячолітню традицію державності в Україні, виходячи з права на самовизначення, передбаченого Статутом ООН та іншими міжнародної правовими документами, здійснюючи Декларацію про державний суверенітет України, Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки урочисто проголошує незалежність України і створення самостійної української держави — України.

Територія України є неподільною і недоторканною.

Відтепер на території України мають силу виняткової Конституція і закони України.

Цей акт набуває чинності з моменту його схвалення.

Верховна Рада України.

Акт проголошення незалежності України був підтверджений всеукраїнським референдумом 1 грудня 1991 р. і став основою для становлення незалежної Української держави.

Правонаступництво України

Правонаступництво держави — це перехід певних прав і обов'язків від однієї держави до іншої. Правонаступництво може бути універсальним або частковим. В останньому разі здійснюється перехід окремих прав і обов'язків. Питання про правонаступництво порушується у випадках:

- 1) виникнення нової незалежної держави внаслідок національно-визвольного руху (наприклад, у такий спосіб створена держава Еритрея);
- 2) створення декількох держав на території попередника цих держав (наприклад, Чехія і Словаччина на території колишньої Чехословаччини);
- 3) державотворення внаслідок об'єднання двох і більше держав (наприклад, об'єднання ФРН і НДР);
- 4) при територіальних змінах (наприклад, поступці території).

Проголошення незалежності України викликало необхідність прийняття Закону «Про правонаступництво України» (12 вересня 1991 р.). Основні його положення:

- 1) з моменту проголошення незалежності України вищим органом державної влади України є Верховна Рада України;
- 2) законодавство УРСР діє на території України настільки, наскільки воно не суперечить законам незалежної української держави;
- 3) державний кордон СРСР, що відокремлює територію України від інших держав станом на 16 липня 1990 р., є державним кордоном України;
- 4) Україна підтверджує свої зобов'язання за міжнародними договорами, укладеними Українською РСР до проголошення незалежності України;
- 5) Україна є правонаступником прав і обов'язків за міжнародними

договорами СРСР, які не суперечать Конституції України й інтересам республіки;

6) Україна дає згоду на обслуговування зовнішнього боргу СРСР за станом на 16 липня 1990 р.;

7) усі громадяни Союзу РСР, що на час проголошення незалежності України постійно мешкали на її території, є громадянами України. Україна гарантує забезпечення прав і свобод людини кожному громадянину України відповідно до міжнародно-правових актів про права людини.

Конституція України — основний закон держави і суспільства

Конституція — це основний установчий юридичний акт країни. У сучасному світі конституція офіційно чи неофіційно розглядається як основний закон держави і суспільства. Зокрема, преамбула Конституції України визначає її як Основний Закон нашої країни. Конституція України закріплює основні засади життя суспільства, конституційний статус особи, правову основу держави, головні характеристики державного ладу.

Конституція України була прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 р. Вона складається з преамбули; 15 розділів, 161 статті.

Структура Конституції України:

Розділ I. Загальні засади.

Розділ II. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина.

Розділ III. Вибори. Референдум.

Розділ IV. Верховна Рада України.

Розділ V. Президент України.

Розділ VI. Кабінет Міністрів України. Інші органи виконавчої влади.

Розділ VII. Прокуратура.

Розділ VIII. Правосуддя

Розділ IX. Територіальний устрій України.

Розділ X. Автономна Республіка Крим.

Розділ XI. Місцеве самоврядування.

Розділ XII. Конституційний Суд України.

Розділ XIII. Внесення змін до Конституції України

Розділ XI. Прикінцеві положення.

Розділ XV. Перехідні положення.

Конституція України — це закон, але закон особливий, що має тільки йому властиві ознаки (*юридичні властивості*):

1) **верховенство** в системі нормативно-правових актів. Конституція України має *особливу найвищу юридичну чинність*. Усі закони і підзаконні акти повинні відповідати її положенням;

2) **особливий порядок прийняття**. Конституція України була прийнята кваліфікованою більшістю голосів Верховної Ради. За неї проголосувало 312 народних депутатів (понад 2/3 від конституційного складу Верховної Ради);

3) **особлива форма викладання правових приписів**. Норми Конституції України мають узагальнений характер. На основі практично кожної зі статей Конституції може бути створено самостійний нормативно-правовий акт. Наприклад, з метою конкретизації ст. 40 Конституції України, яка закріплює право петицій, прийнято Закон України «Про звернення громадян»;

4) **особливий порядок внесення змін**. Зміни в Конституцію України вносяться в ускладненому порядку. Законопроект про внесення змін в усі розділи Конституції України крім I, III, XIII, попередньо схвалений більшістю від конституційного складу Верховної Ради, вважається прийнятим, якщо на наступній черговій сесії за нього проголосувало не менш ніж дві третини від конституційного складу Верховної Ради (подвійний вотум). Законопроект про внесення змін в розділи I, III, XIII має бути схвалений не менш ніж двома третинами від конституційного складу Верховної Ради і затверджений всеукраїнським референдумом. Ускладнений порядок перегляду Конституції України покликаний забезпечити її

підвищену *стабільність*;

5) *особливий зміст і особливий предмет правового регулювання.*

Конституція України є не тільки нормативно-правовим, але і політичним документом. Вона формулює стратегічні цілі українського суспільства, визначає основи політичної системи України, регулює відносини між громадянами і їхніми об'єднаннями, з одного боку, і державою — з іншого;

6) *особливий характер захисту.* Верховенство Конституції України в системі законодавства забезпечується за допомогою особливого державного органу — Конституційного Суду. Конституційний Суд має право ухвалити рішення про визнання будь-якого нормативно-правового акта таким, що суперечить Конституції (неконституційним);

7) особливий характер Конституції України як законодавчого акта визначає й *особливий характер її функцій*. Як і всім іншим нормативно-правовим актам, Конституції України притаманні регулятивна й охоронна функції.

Регулятивна функція Конституції України полягає в тому, що вона визначає основи відносин між громадянами і державою, між державними органами, закріплює основні права й обов'язки людини і громадянина. Наприклад, ст. 114 визначає порядок формування Кабінету Міністрів і взаємодії Верховної Ради і Президента України у вирішенні цього питання.

Охоронна функція Конституції України полягає в тому, що вона захищає найбільш значущі соціальні блага і цінності через заборону певних дій, містить гарантії дотримання прав і свобод людини і громадянина, обмеження діяльності державних органів. Наприклад, ст. 27 зазначає: «Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя». Ця заборона охороняє життя людини від протиправних посягань.

Крім цих спеціально-юридичних функцій, Конституція України має кілька лише їй властивих функцій:

— *установча функція*. Конституція України дає **ПОЧАТОК** сучасній українській державі, засновує органи державної влади, визначає їх

компетенцію; встановлює основи системи права України;

— **інтегративна функція.** Конституція України покликана об'єднати українське суспільство навколо проголошених і закріплених нею ідей, стати основою для соціальної злагоди і взаєморозуміння;

— **ідеологічна функція.** Конституція України закріплює ідейні цінності, політичні цілі українського суспільства і визначає засоби їх досягнення.

Таким чином, Конституція України становить правову основу існування українського суспільства і держави. Її дотримання і виконання є конституційним обов'язком кожної людини і громадянина, держави та її органів.

Конституційний лад України, його і принципи

Конституційний лад — це порядок, при якому дотримуються права і свободи людини і громадянина, а держава діє в суворій відповідності до конституції. Принципи (фундаментальні засади) конституційного ладу закріплені в розділі I Конституції України. До принципів конституційного ладу України належать:

1) суверенність. Україна є незалежною державою, повноправним суб'єктом міжнародного права і міжнародних відносин. Влада Української держави поширюється на всю її територію;

2) демократизм. Демократія — це правління, що створене і діє за волею народу. Народ є носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні. Народ здійснює владу безпосередньо та через органи державної влади і місцевого самоврядування;

3) гуманізм. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Держава сприяє консолідації і розвитку української нації, розвитку всіх корінних народів і національних меншин;

4) соціальність. Конституція проголошує Україну соціальною державою. Сутність цього принципу полягає в тому, що держава допомагає тим групам населення, які не можуть самотійно підтримувати гідний людини рівень існування: інваліди, сироти, безробітні й т.ін.;

5) верховенство права. Сутність цього принципу полягає, по-перше, у визнанні пріоритету права перед іншими соціальними нормами; по-друге, у визнанні пріоритету прав людини перед державою; по-третє, у підкоренні держави загальновизнаним нормам міжнародного права. Складовим елементом принципу верховенства права є затвердження верховенства Конституції України в системі нормативно-правових актів;

6) плюралізм. Суспільне життя в Україні ґрунтується на принципах політичного, економічного й ідеологічного різноманіття. Сутність цього принципу полягає в тому, що, по-перше, в Україні можуть існувати різні форми власності й різні види підприємництва. По-друге, в Україні існує багатопартійність. По-третє, існує можливість розробки будь-яких ідей і теорій. Держава гарантує рівність усіх суб'єктів права власності та господарювання, свободу ідеологічного вибору і політичної діяльності;

7) розподіл влади. Державна влада в Україні здійснюється за принципом її розподілу на законодавчу, виконавчу і судову. Органи державної влади зобов'язані діяти в суворій відповідності до Конституції і законів України;

8) республіканізм. Конституція закріплює республіканську форму правління в Україні, що відповідає історичним традиціям української державності та принципу демократизму;

9) унітаризм. Конституція закріплює унітарну форму державного ладу України;

10) розмежування держави і місцевого самоврядування. В Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування. Територіальні громади й органи місцевого самоврядування мають право самотійно, незалежно від держави вирішувати питання місцевого значення.

**Україна - суверенна і незалежна, демократична,
соціальна і правова держава.**

Розділ I Конституції України має назву «Загальні засади» і складається із 20 статей. У ньому закріплено основні принципи конституційного ладу нашої держави, які є базою для конституційного регулювання найважливіших суспільних відносин.

Стаття 1

Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна і правова держава.

Суверенність і незалежність держави означають, що її влада є верховною, повною, самостійною і неподільною у відносинах, які мають місце в межах кордонів цієї держави, а також її незалежність і рівноправність у взаємовідносинах з іншими державами. Такі підвалини забезпечують у державі повноту законодавчої, виконавчої та судової влади, а також не підпорядкованість і непідзвітність цієї держави іноземним державам у міжнародних відносинах.

Демократизм в Україні передбачає створення найсприятливіших умов для широкої та реальної участі громадян в управлінні справами держави та суспільства, забезпечення багатоманітності політичного та культурного життя тощо.

Говорячи про Україну як соціальну державу, слід брати до уваги її орієнтацію на здійснення широкомасштабної та ефективної соціальної політики, що діставала б вияв у реальному забезпеченні прав людини і громадянина, створенні доступних систем освіти, охорони здоров'я і соціального захисту, належній підтримці малозабезпечених верств населення тощо.

Правова держава - це держава, в якій панує право, де діяльність держави, її органів і посадових осіб здійснюється на основі та в межах, визначених правом, де не тільки особа відповідає за свої дії перед державою, а й держава несе реальну відповідальність перед собою за свою діяльність та її наслідки.

Державні символи України.

У статті 20 Конституції України закріплено що, державними символами України є Державний Прапор України, Державний герб України і Державний Гімн України.

Державний Прапор України - стяг із двох рівновеликих горизонтальних смуг синього і жовтого кольорів.

Великий Державний Герб України встановлюється з урахуванням малого Державного Герба України та Герба Війська Запорізького законом, що приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України.

Головним елементом великого Державного Герба України є Знак Княжої Держави

Володимира Великого (малий Державний Герб України).

Державний Гімн України - національний гімн на музику М. Вербицького із словами, затвердженими законом, що приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України.

Опис державних символів України та порядок їх використання встановлюється законом, що приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України.

Столицею України є місто Київ.

Декларація про державний суверенітет України.

Після розпаду СРСР і здобуття нашою країною незалежності розпочався новий етап у розвитку конституційного процесу в Україні. Його вихідним пунктом стало проголошення ***Декларації про державний суверенітет України 16 липня 1990р.***, яка була спрямована на забезпечення суверенітету України у складі СРСР.

Розділ I. Самовизначення української нації. Україна як суверенна національна держава розвивається в існуючих кордонах на основі здійснення українською нацією свого невід'ємного права на самовизначення (*Національний*

суверенітет).

Розділ II. Народовладдя. Громадяни Республіки всіх національностей становлять народ України. Народ України є єдиним джерелом державної влади в Республіці (*Народний суверенітет*).

Розділ III. Державна влада. Україна є самостійною у вирішенні будь-яких питань свого державного життя (*Державний суверенітет*).

Розділ IV. Громадянство Української РСР. УРСР має своє громадянство... Всі громадяни мають гарантовані права та свободи, передбачені КУ і міжнародним правом. УРСР забезпечує рівність перед законом усіх громадян Республіки

Розділ V. Територіальне верховенство. УРСР здійснює верховенство на всій своїй території. Територія УРСР в існуючих кордонах є недоторканою і не може бути змінена та використана без її згоди.

Розділ VI. Економічна самостійність. УРСР самостійно визначає свій економічний статус і закріплює його в законах. Народ України має виключне право на володіння, користування та розпорядження багатством України.

Розділ VII. Екологічна безпека. УРСР самостійно встановлює порядок організації охорони природи на території Республіки та порядок використання природних ресурсів.

Розділ VIII. Культурний розвиток. УРСР є самостійною у вирішенні питань науки, освіти, культурного та духовного розвитку української нації, гарантує всім національностям, що проживають на території Республіки, право їх вільного національного розвитку.

Розділ IX. Зовнішня і внутрішня безпека. УРСР має право на власні збройні сили. УРСР має власні внутрішні війська та органи державної влади.

Розділ X. Міжнародні відносини. УРСР виступає рівноправним учасником міжнародного спілкування, здійснює безпосередні зносини з іншими державами, визнає перевагу загальнолюдських цінностей над класовими, визнає пріоритет загальновизнаних норм міжнародного права перед нормами внутрішньодержавного права.

Порядок внесення змін до Конституції України.

Розділ XIII ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Стаття 154

Законопроект про внесення змін до Конституції України може бути поданий до ВР України Президентом України або не менш як 1/3 народних депутатів України від Конституційного складу ВР України.

Стаття 155

Законопроект про внесення змін до Конституції України, крім розділу I «Загальні Засади», розділу III «Вибори. Референдум» і розділу XIII «Внесення змін до Конституції України», попередньо схвалений більшістю від конституційного складу ВР України, вважається прийнятим, якщо на наступній черговій сесії ВР України за нього проголосувало не менш як 2/3 від конституційного складу ВР України.

Стаття 156

Законопроект про внесення змін до розділу I «Загальні Засади», розділу III «Вибори. Референдум» і розділу XIII «Внесення змін до Конституції України» подається до ВР України Президентом України або не менш як 2/3 від конституційного складу ВР України і, за умови його прийняття не менш як 2/3 від конституційного складу ВР України, затверджується всеукраїнським референдумом, який призначається Президентом України.

Повторне подання законопроекту про внесення змін до розділів I, III і XIII цієї Конституції з одного й того самого питання можливе лише до ВР України наступного скликання.

Стаття 157

Конституція України не може бути змінена, якщо зміни передбачають:

- скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина
- якщо вони спрямовані на ліквідацію незалежності України
- якщо вони спрямовані на порушення територіальної цілісності

України Конституція України не може бути змінена в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Стаття 158

Законопроект про внесення змін до Конституції України, який розглядався ВР України, і закон не був прийнятий, може бути поданий до ВР України не раніше як через рік з дня прийняття рішення щодо цього законопроекту.

Стаття 159

Законопроект про внесення змін до Конституції України розглядається ВР України за наявності висновку Конституційного Суду України щодо відповідності законопроекту вимогам статей 157 і 158 цієї Конституції.

Поняття і зміст громадянства України.

Громадянство - це такий політико-правовий інститут, який виражає політико-правову приналежність даної особи до певної держави (України), а також вказує на постійний політико-правовий зв'язок (правовідносини) у формі юридичних прав і обов'язків громадянина із своєю державою, які зобов'язують особу виконувати і дотримуватись Конституції і законів України, а держава зобов'язана захищати і охороняти конституційні права і свободи своїх громадян.

Закон «Про громадянство» прийнятий Верховною Радою України 18 січня 2001 року.

Громадянство - це правовий зв'язок між фізичною особою і Україною, що знаходить свій вияв у їх взаємних правах та обов'язках.

Принципи законодавства України про громадянство:

1) Єдине громадянство - тобто виключається можливість існування громадянства адміністративно-територіальних одиниць України. Якщо громадянин набув громадянство іншої держави, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України.

2) Запобігання виникненню випадків без громадянства.

3) Неможливість позбавлення громадянина України громадянства України.

- 4) Визнання права громадянина України на зміну громадянства.
- 5) Неможливості автоматичного набуття громадянства України іноземцем чи особою без громадянства.
- 6) Рівності перед законом громадян України незалежно від підстав, порядку і моменту набуття ними громадянства України.
- 7) Збереження громадянства України незалежно від місця проживання громадянина України.

Підстави та форми набуття громадянства України.

Підставами набуття громадянства України є наступні:

- 1) За народженням - особа, батьки або один за батьків якої на момент її народження були громадянами України, є громадянином України.
- 2) За територіальним походженням - особа, яка народилася на території України від осіб без громадянства, які на законних підставах проживають на території України, є громадянином України.
- 3) Внаслідок прийняття громадянства - особа, яка народилася за межами України від осіб без громадянства, які постійно на законних підставах проживають на території України, і не набула за народженням громадянства іншої держави, є громадянином України.
- 4) Внаслідок поновлення у громадянстві - особа, яка припинила громадянство України, є особою без громадянства і подала заяву про поновлення у громадянстві України, реєструється громадянином України незалежно від того, проживає вона постійно в Україні чи за кордоном, за відсутності обставин, передбачених частиною п'ятою статті 9 Закону «Про громадянство».
- 5) Внаслідок усиновлення - дитина, яка є іноземцем або особою без громадянства і яку усиновляють громадяни України або подружжя, один з якого є громадянином України, а другий— особою без громадянства, стає громадянином України з моменту набрання чинності рішенням про усиновлення, незалежно від того, проживає вона постійно в Україні чи за кордоном.

6) Внаслідок встановлення над дитиною опіки чи піклування - Дитина, яка є іноземцем або особою без громадянства, над якою встановлено опіку чи піклування і опікуном або піклувальником призначено громадянина України або осіб, одна з яких є громадянином України, а друга— особою без громадянства, стає громадянином України з моменту прийняття рішення про встановлення опіки чи піклування або з моменту набрання чинності рішенням суду про встановлення опіки чи піклування.

7) Внаслідок встановлення над особою, визнаною судом недієздатною, опіки – іноземець або особа без громадянства, які проживають в Україні на законних підставах, визнані судом недієздатними, над якими встановлено опіку громадянина України, набувають громадянство України з моменту набрання чинності рішенням про встановлення опіки.

8) У зв'язку з перебуванням у громадянстві України одного чи обох батьків дитини- дитина, яка є іноземцем або особою без громадянства, один з батьків якої є громадянином України, а другий є особою без громадянства, реєструється громадянином України за клопотанням того з батьків, який є громадянином України.

9) Внаслідок встановлення батьківства - У разі визнання батьківства дитини, мати якої є іноземкою або особою без громадянства, а батьком визнано громадянина України, дитина незалежно від місця її народження та місця постійного проживання набуває громадянство України.

10) За іншими підставами, передбаченими міжнародними договорами України.

Формами набуття громадянства України є наступні:

1) Усі громадяни колишнього СРСР, які на момент проголошення незалежності України (24 серпня 1991 р.) постійно проживали на території України.

2) Особи, незалежно від раси, статі і т.п., які на момент набрання чинності Законом України «Про громадянство України» (13 листопада 1991 р.) проживали в Україні і не були громадянами інших держав.

3) Особи, які прибули в Україну на постійне проживання після 13

листопада 1991 р. і яким у паспорті громадянина колишнього СРСР зразка 1974 р. органами внутрішніх справ України внесено напис «громадянин України», а також діти таких осіб, які прибули разом за батьками в Україну, якщо на момент прибуття в Україну вони не досягли повноліття.

4) Особи, які набули громадянство України відповідно до законів України та міжнародних договорів України.

Підстави та форми припинення громадянства України.

Підставами припинення громадянства є наступні:

1) Внаслідок виходу з громадянства України:

а) Громадянин України, який виїхав на постійне проживання за кордон, може вийти з громадянства України за його клопотанням. Якщо дитина виїхала разом з батьками на постійне проживання за кордон і батьки виходять з громадянства України, за клопотанням одного з батьків, разом з батьками з громадянства України може вийти і дитина.

б) Вихід з громадянства України допускається, якщо особа набула громадянство іншої держави або отримала документ, виданий уповноваженими органами іншої держави, про те, що громадянин України набуде її громадянства, якщо вийде з громадянства України.

в) Вихід дітей віком від 14 до 18 років з громадянства може відбуватися тільки за їх згодою.

2) Внаслідок втрати громадянства України.

3) За підставами, передбаченими міжнародними договорами України.

Формами припинення громадянства України є наступні:

1) Якщо громадянин України після досягнення ним повноліття добровільно набув громадянство іншої держави. Добровільним набуттям громадянства іншої держави вважаються всі випадки, коли громадянин України за своїм вільним волевиявленням, вираженим у формі письмового клопотання, набув громадянство іншої держави або якщо він добровільно отримав документ, що підтверджує наявність набуття їм іноземного громадянства, за винятком випадків, якщо:

а) діти при народженні одночасно з громадянством України набувають також громадянство іншої держави;

б) діти, які є громадянами України і усиновлені іноземцем, набувають громадянство усиновителя;

в) громадянин України автоматично набув громадянство іншої держави внаслідок одруження з іноземцем;

г) згідно із законодавством іншої держави її громадянство надано громадянину України автоматично без його добровільного волевиявлення і він не отримав добровільно документ, що підтверджує наявність у нього громадянства іншої держави;

2) Якщо іноземець набув громадянство України і не подав у порядку, передбаченому частиною п'ятою статті 8, пунктом 2 частини другої статті 9 та частиною другою статті 10 Закону «Про громадянство України», документ про припинення громадянства або декларацію про відмову від нього.

3) Якщо іноземець набув громадянство України і скористався правами або виконав обов'язки, які надає чи покладає на нього іноземне громадянство.

4) Якщо особа набула громадянства України на підставі статті 9 Закону «Про громадянство України» внаслідок подання свідомо неправдивих відомостей або фальшивих документів.

5) Якщо громадянин України без згоди державних органів України добровільно вступив на військову службу безпеки, правоохоронні органи, органи юстиції або органи державної влади чи органи місцевого самоврядування іншої держави.

Органи, що вирішують питання громадянства України та порядок вирішення цих питань.

У вирішенні питань громадянства Президент України здійснює наступні повноваження:

1) приймає рішення і видає укази відповідно до Конституції України і цього Закону про прийняття до громадянства України і про припинення громадянства України;

- 2) визначає порядок провадження за заявами і поданнями з питань громадянства та виконання прийнятих рішень;
- 3) затверджує Положення про Комісію при Президентові України з питань громадянства.

Комісія при Президентові України з питань громадянства здійснює наступні повноваження:

- 1) розглядає заяви про прийняття до громадянства України, вихід з громадянства України та подання про втрату громадянства України і вносить пропозиції Президенту України щодо задоволення цих заяв та подань;
- 2) повертає документи про прийняття до громадянства України чи про вихід з громадянства України уповноваженому центральному органу виконавчої влади з питань громадянства або Міністерству закордонних справ України для їх оформлення відповідно до вимог чинного законодавства;
- 3) контролює виконання рішень, прийнятих Президентом України з питань громадянства.

Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань громадянства і підпорядковані йому органи здійснюють наступні повноваження:

- 1) приймають заяви разом з необхідними документами щодо прийняття до громадянства України та виходу з громадянства України, перевіряють правильність їх оформлення, відсутність підстав, за наявності яких особа не приймається до громадянства України, а також підстав, за наявності яких не допускається вихід з громадянства України, і разом зі своїм висновком надсилають на розгляд Комісії при Президентові України з питань громадянства;
- 2) готують подання про втрату особам без громадянства України і разом з необхідними документами надсилають на розгляд Комісії при Президентові України з питань громадянства;
- 3) приймають рішення про оформлення набуття громадянства України відповідними особами;
- 4) скасовують прийняті ними рішення про оформлення набуття

громадянства України у визначених законодавством випадках;

5) виконують рішення Президента України з питань громадянства;

6) видають особам, які набули громадянство України, паспорти громадянина України, свідоцтва про належність до громадянства України (для осіб віком до 16 років), тимчасові підсвічення;

7) вилучають у осіб, громадянство України яких припинено, паспорти громадянина України, свідоцтва про належність до громадянства України, тимчасові підсвічення громадянина України;

8) ведуть облік осіб, які набули громадянство України та припинили громадянство України.

Міністерство закордонних справ України, дипломатичні представництва і консульські установи.

Конституційно-правовий статус людини і громадянина в Україні.

Правовий статус особи - це сукупність або система суб'єктивних юридичних прав і обов'язків особи, які закріплені в чинному законодавстві та інших формах права.

Є різні правові статуси особи:

- • Конституційно-правовий статус громадянина України,
- • правовий статус іноземних громадян,
- • правовий статус особи без громадянства,
- • правовий статус неповнолітніх,
- • правовий статус пенсіонерів,
- • правовий статус військовослужбовців,
- • та інші.

Суб'єктивне право - це міра можливої і бажаної поведінки особи, яка направлена на задоволення своїх чи інших правових (законних) потреб та інтересів. Суб'єктивні права - це такі права, які належать одній особі, на відміну від об'єктивного законодавства, яке є підставою для реалізації суб'єктивних

прав свободи. Реалізація суб'єктивних прав особи залежить від волі самої особи і соціально-економічних і політичних умов.

Суб'єктивний юридичний обов'язок - це міра необхідної поведінки чи діяльності особи (здійснити правомірні дії або утриматись від дій), яка закріплена в законодавстві або інших формах права і направлена а задоволення потреб і інтересів інших суб'єктів суспільних відносин.

Характеристика конституційних соціальних, економічних, політичних, громадянських (особистих), культурних та спеціально-юридичних права.

Класифікація конституційних прав і свобод людини і громадянина

Права і свободи людини і громадянина є ядром правового статусу особистості в Україні. Інститут конституційних прав і свобод базується на таких принципах:

1) *невід'ємність і непорушність* прав і свобод людини. Права і свободи людини не повинні бути об'єктом посягання з боку інших людей або держави;

2) *невичерпність* прав і свобод людини і громадянина. Сутність цього принципу полягає в тому, що розвиток людини і суспільства приведуть до появи і закріплення правом нових граней свободи;

3) *неприпустимість скасування або звуження* обсягу і змісту прав і свобод. При прийнятті нових законів або зміні чинних законів не допускається скасування чи перекручування закріплених Конституцією України прав і свобод;

4) *рівність*. Конституція України не допускає привілеїв чи обмежень (дискримінації) за ознаками раси, кольору шкіри, переконань, полу, етнічного і соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками;

5) *взаємозв'язок прав і обов'язків*. Володіння правами покладає на людину і громадянина обов'язки перед іншими людьми і перед суспільством.

Класифікація конституційних прав людини і громадянина:

1) *громадянські (особисті) права*. По-іншому цю групу прав називають

природними правами, підкреслюючи при цьому їхній природжений, споконвічно властивий людині характер. До громадянських прав належать права на життя, на повагу людської гідності, на свободу й особисту недоторканність, недоторканність житла і кореспонденції, невтручання в особисте і сімейне життя, свободу пересування, свободу совісті й світогляду, свободу друку;

2) *політичні права*. До них належать активне і пасивне виборче право, право на організацію й участь у політичних партіях, громадських організаціях і рухах, право на звернення до влади (право петиції), право зборів, мітингів і демонстрацій;

3) *соціальні права*. У широкому розумінні соціальні права — це права на одержання певних позитивних послуг з боку держави. До них належать права на працю, на відпочинок, на соціальний захист, на гідний рівень існування, на охорону здоров'я;

4) *економічні права*. Ця група прав людини і громадянина пов'язана з економічними, насамперед майновими відносинами. До неї належать право власності, право на підприємницьку діяльність;

5) *культурні права*. У широкому розумінні — це право на доступ до скарбів світової культури, у тому числі за допомогою системи освіти, і право на творчість (наукову, художню, технічну).

Система конституційних прав людини і громадянина в Україні відповідає міжнародним стандартам прав людини.

Серед найважливіших загальних документів, з якими повністю узгоджуються положення КУ, Загальна декларація прав людини (1948 р.); Європейська конвенція про захист прав і фундаментальних свобод людини з протоколами (1950 р.); Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966 р.), Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966 р.) та ін.

Особисті (громадянські) права і свободи людини в Україні

Особисті (громадянські) права і свободи людини — це закріплені правом можливості фізичного існування і духовного розвитку людини.

Особистими правами володіють всі проживаючі на території України індивіди незалежно від свого правового стану (громадяни України, іноземні громадяни і піддані, апатриди).

Конституція України містить такий перелік особистих (громадянських) прав людини:

1) право на вільний розвиток особистості. Кожна людина має право сама визначати свою долю, ставити перед собою визначені нею самою цілі, обирати засоби для досягнення цих цілей. Але, зрозуміло, при цьому вона не повинна порушувати прав інших людей;

2) право на життя. Конституція України закріплює право на життя за допомогою заборони свавільного (незаконного) позбавлення життя. Верховна Рада України скасувала кримінальне покарання у вигляді смертної кари. Ніхто не може бути позбавлений життя навіть за рішенням державного органу. Другий важливий компонент закріплення права на життя — право людини на самозахист від протиправних посягань на життя і здоров'я;

3) право на повагу людської гідності. Це особисте право теж забезпечується встановленням заборон на протиправні дії, що посягають на людську гідність: катування, жорстоке, нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження або покарання, примусові медичні або наукові дослідження на людині;

4) право на свободу і особисту недоторканність. Сутність права на свободу полягає в тому, що в Україні заборонені будь-які форми особистої залежності, а саме — рабство і подібні до нього інститути (боргова кабала і т.ін.). Недоторканність особи є важливою гарантією свободи людини, насамперед свободи від свавільних дій посадових осіб держави. Відповідно до Конституції України ніхто не може бути заарештованим чи триматися під вартою інакше як за рішенням суду. У разі нагальної потреби запобігти злочину або його припинити правоохоронні органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід. Обґрунтованість цього

тимчасового запобіжного заходу протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом;

5) недоторканність житла. Житло — є продовженням людської особистості, важлива гарантія її свободи і недоторканності. Недарма склалася приказка: «Мій будинок — моя фортеця». Конституція України зазначає, що проникнення до житла, проведення в ньому огляду або обшуку можуть здійснюватися тільки за рішенням суду. Винятки з цього правила допускаються тільки для порятунку життя людей і майна (наприклад, у разі пожежі, стихійного лиха), а також з метою переслідування осіб, підозрюваних у скоєнні злочину;

6) таємниця листування, телефонних переговорів, телеграфної та іншої кореспонденції. Ця норма Конституції України теж є однією з гарантій свободи особи. Винятки (тобто ознайомлення з кореспонденцією посадових осіб держави) можуть бути встановлені тільки судом з метою запобігти злочину чи встановити істину під час розвідування кримінальної справи, якщо іншими засобами одержати інформацію неможливо;

7) невтручання в особисте і сімейне життя. Таємниця особистого і сімейного життя — ще одна грань свободи особи. Конституція України забороняє збирання збереження, використання і поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і тільки в інтересах національної безпеки економічного добробуту і прав людини;

8) свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право на вільний в'їзд в Україну і виїзд з України. Це особисте право поширюється тільки на осіб, що перебувають в Україні на законних підставах. Іноземний громадянин чи підданий, що порушує закони України, може бути висланий за межі України. Такій особі може бути відмовлено в дозволі на в'їзд до України. У той же час громадянин України не може бути позбавлений права в будь-який час повернутися до України, не може бути висланий за межі України;

9) право на свободу думки і слова, на вільне висловлювання своїх поглядів і переконань. Свобода думки в принципі не може бути нічим обмежена — адже контролювати і регулювати людське мислення неможливо.

10) свобода світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідати будь-яку релігію або не сповідати ніякої (бути атеїстом), правити релігійні культи і ритуальні обряди, здійснювати релігійну діяльність.

Право на свободу світогляду і віросповідання

Порядок реалізації цього конституційного права визначається Конституцією України і Законом України «Про свободу совісті і релігійні організації» (23 квітня 1991 р.). Поняття «свобода совісті» рівнозначне поняттю «свобода світогляду і віросповідання».

Свобода совісті містить у собі:

- 1) право мати, приймати, змінювати релігію чи переконання за своїм вибором;
- 2) свободу особисто або разом з іншими сповідати будь-яку релігію або не сповідати ніякої (тобто — бути атеїстом);
- 3) правити релігійні культи;
- 4) відкрито висловлювати і вільно поширювати свої релігійні чи атеїстичні переконання.

Разом з тим це особисте право, як і свобода слова, обмежене. Зокрема, заборонена релігійна діяльність, що порушує права і свободи людей, шкодить їхньому здоров'ю, загрожує життю. Сповідання релігії не звільняє від обов'язків перед державою чи від дотримання законів.

Правові гарантії свободи совісті (свободи світогляду і віросповідання):

- 1) **заборона** на встановлення обов'язкових переконань і світогляду. Ніхто не може встановлювати обов'язкові переконання, примушувати до сповідання релігії або, навпаки, відмови від сповідання релігії;
- 2) **рівноправність** громадян незалежно від їх ставлення до релігії. Усі громадяни України мають рівні права й обов'язки незалежно від їх ставлення до релігії. Дискримінація за релігійною ознакою карається за законом;
- 3) **відокремлення церкви** (релігійних організацій) **від держави**. Розмежування виявляється в тому, що держава не втручається в діяльність

релігійних організацій і не фінансує їх. Не припускається запровадження привілеїв чи обмежень однієї релігії, віросповідання або релігійної організації щодо інших. Зі свого боку, релігійні організації не беруть участь у політичному житті (вибори, діяльність політичних партій);

4) *відокремлення школи від церкви* (релігійних організацій). Державна система освіти в Україні має світський (нецерковний характер). Доступ до освіти не залежить від ставлення громадян до релігії. Але при цьому релігійні організації мають право здійснювати релігійну освіту. Закон зобов'язує, щоб проповідники релігійного учення виховували своїх слухачів у дусі терпимості та поваги до громадян, що не сповідають цього вчення.

Свобода совісті — глибоко особисте право, особиста справа людини. Тому гарантії його реалізації спрямовані насамперед на невтручання в реалізацію цього права.

Закон України «Про свободу совісті і релігійні організації» визначає *організаційні* форми об'єднань віруючих: релігійні громади, управління і центри, монастирі, релігійні братерства, місіонерські товариства (місії), духовні навчальні заклади, об'єднання релігійних організацій. Вони діють у відповідності зі своїми статутами (положеннями). Деякі релігійні організації (управління, центри, монастирі, духовні навчальні заклади) підлягають державній реєстрації і мають статус юридичної особи.

Релігійні організації мають право придбати у власність майно, а також користуватися на договірних підставах майном держави, громадських організацій чи громадян. Для виконання своїх статутних завдань релігійні організації мають право засновувати підприємства (наприклад, видавничі, реставраційні, виробничі), а також благодійні установи.

Право на інформацію

Сучасне суспільство і державу нерідко називають інформаційними, підкреслюючи тим значення інформації для всіх галузей людської діяльності. У зв'язку з цим право на інформацію, закріплене ст.ст. 32 і 33 Конституції України, конкретизується Законами України «Про інформацію» (2 жовтня 1992

р.) і «Про державну таємницю» (21 січня 1994 р.).

Інформація — це документовані або публічно оголошені відомості про події і явища, які відбуваються в суспільстві, державі й навколишньому природному середовищі.

Право на інформацію має два головних компоненти. По-перше, кожен має право вільно *збирати, зберігати, використовувати і поширювати* інформацію усно, письмово або в інший спосіб. Це право поширюється і на юридичних осіб. По-друге, кожен громадянин має право *знайомитися* в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе.

Реалізація права на інформацію не повинна порушувати прав і свобод інших фізичних і юридичних осіб, життєво важливі інтереси України. Внаслідок цього *заборонені*:

- 1) поширення конфіденційної інформації без згоди особи, якої ця інформація стосується;
- 2) використання інформації для закликів до повалення конституційного ладу України, порушення її територіальної цілісності;
- 3) пропаганда війни, расової, національної чи релігійної ворожнечі;
- 4) розголошення інформації, яка містить державну, службову, комерційну чи лікарську таємницю; відомості про грошові внески, доходи від підприємницької діяльності; відомості про усиновлення (удочеріння); відомості про переписування, телефонні розмови і телеграфні повідомлення.

Винятки з цього правила допускаються тільки у випадках, прямо передбачених законом.

Закон України «Про державну таємницю» містить вичерпний перелік відомостей в галузі оборони, економіки, зовнішніх стосунків, державної безпеки й охорони правопорядку, що належать до державної таємниці та підлягають засекречуванню й охороні.

Не належить до державної таємниці й не підлягає засекречуванню інформація:

- 1) про стихійне лихо, катастрофу чи іншу надзвичайну подію, що

загрожує безпеці громадян;

2) про стан довкілля, здоров'я населення, його життєвий рівень, соціально-демографічні показники, стан правопорядку, освіти і культури населення;

3) про неправомірні дії державних органів, органів місцевого самоврядування і посадових осіб.

Особи, винні в недотриманні державної таємниці або, навпаки, в безпідставному засекречуванні інформації, несуть юридичну відповідальність аж до кримінальної.

Політичні права і свободи громадян України

Політичні права і свободи громадян України — це встановлені правом можливості особи брати участь в управлінні суспільними і державними справами.

Конституція України закріплює такі політичні права і свободи:

1) *право на свободу об'єднання в політичні партії і громадські організації*. Громадяни України мають право поєднуватися в політичні партії і громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і задоволення різноманітних законних інтересів. Різновидом громадських організацій визнаються професійні спілки;

2) *право громадян брати участь в управлінні державними справами*. Це право включає можливість участі у всеукраїнському і місцевому референдумі, право обирати і бути обраним до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, право на доступ до державної служби і служби в органах місцевого самоврядування;

3) *право громадян на проведення зборів, мітингів, ходів і демонстрацій*. Сутність цього права — вільне обговорення всіх питань державного і громадського життя, висловлення своєї позиції з цих питань;

4) *право на звернення до органів влади чи органів місцевого самоврядування*. Кожна людина має право направляти індивідуальні або колективні письмові звернення або особисто звертатися в органи державної

влади, органи місцевого самоврядування і до посадових і службових осіб цих органів.

Поняття та види об'єднань громадян

Громадське об'єднання - це добровільне об'єднання фізичних осіб та (або) юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів. За організаційно-правовою формою громадські об'єднання поділяються на громадські організації або громадські спілки. Конституцією України, Законом України «Про громадські об'єднання» (22 березня 2012 р.) і Законом України «Про політичні партії в Україні» (5 квітня 2001 р.). передбачені дві організаційні форми об'єднань громадян: політична партія і громадська організація.

Політична партія — це добровільне об'єднання громадян-прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку. Інакше кажучи, партія — це група осіб, які об'єдналися для участі в *політичному житті*. Мета партії — сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, участь у виборах та інших політичних заходах.

Громадська організація — це група осіб, які об'єдналися для задоволення своїх *неполітичних* законних інтересів (соціальних, економічних, творчих, вікових, культурних, національних, спортивних і т.ін.).

До числа громадських організацій відносяться професійні спілки. **Професійні спілки** — це громадські організації, які об'єднують громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної діяльності. їх метою є захист трудових та соціально-економічних прав та інтересів трудящих.

Засновниками і членами політичних партій можуть бути тільки громадяни України, які досягли 18-річного віку і мають право голосу на виборах. Не можуть перебувати в політичних партіях судді, працівники прокуратури, органів внутрішніх справ і Служби безпеки України, військовослужбовці. Членство в політичній партії є фіксованим (наприклад, за допомогою членських квитків).

Засновниками і членами громадської організації можуть бути, поряд із

громадянами України, іноземні громадяни і піддані, особи без громадянства. Віковий ценз для засновників громадської організації — 18 років (для дитячих і молодіжних — 14 років), для членів громадської організації — 14 років (для дитячих і молодіжних — визначається їхніми статутами). Громадська організація може не мати фіксованого індивідуального членства.

Припинення діяльності об'єднання громадян можливо шляхом його реорганізації, ліквідації (саморозпуску або примусового розпуску за рішенням суду). Діяльність політичної партії може бути заборонена судом або в судовому порядку може бути анульоване її реєстраційне свідоцтво.

Економічні права людини і громадянина

Економічні права людини і громадянина — це право брати участь в економічних, насамперед майнових відносинах.

Економічні права мають виключне значення для правового статусу особистості в цілому, тому що вони спрямовані на задоволення першорядних потреб людини (у харчуванні, одязі, житлі й т.ін.) через участь у виробництві матеріальних і духовних благ і користуванні ними.

Конституція України закріплює такі економічні права людини і громадянина:

1) *право власності*. Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Таким чином, право приватної власності — це право, яке належить кожній людині незалежно від її правового становища. Крім того, громадяни України для задоволення своїх потреб можуть користуватися об'єктами права держаної і комунальної власності.

Конституція України встановила принцип непорушності (недоторканності) приватної власності. Сутність цього принципу полягає в тому, що ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності;

2) *право на підприємницьку діяльність*. Кожна людина має право на свій ризик здійснювати діяльність, спрямовану на систематичне одержання прибутку. Конституція України містить ряд обмежень цього права: не можуть

займатися підприємництвом посадові особи держави й органів місцевого самоврядування; не допускаються зловживання монополією і недобросовісна конкуренція.

3) Право на користування об'єктами права державної та комунальної власності.

4) Право користуватися природними об'єктами права власності Українського народу.

Соціальні права громадян України

Соціальні права — це право на гідний людини рівень життя і соціальний захист з боку суспільства і держави.

Соціальні права, закріплені Конституцією України, включають:

1) право на працю. Кожен має право заробляти собі на життя працюю, яку він вільно обирає чи на яку вільно погоджується. Використання примусової праці в Україні заборонено (примусовою працею не вважаються: виконання конституційних обов'язків; робота, що виконується згідно з рішенням або вироком суду; робота або служба згідно з законами про воєнний і про надзвичайний стан). Кожен має право на належні умови праці, на захист від незаконного звільнення, на вчасне одержання заробітної плати;

2) право на страйк. Цим правом володіють тільки працівники виключно для захисту своїх економічних і соціальних інтересів. Страйки з політичними цілями в Україні заборонені.

Обмеження в реалізації права на страйк пов'язані з необхідністю забезпечення національної безпеки, охорони здоров'я, прав і свобод інших людей. Заборонено примушувати будь-кого до участі чи неучасті у страйку;

3) право на відпочинок. Таким правом володіє кожен працівник. Відпочинок містить у собі: день або дні щотижневого відпочинку, святкові дні, щорічну відпустку;

4) право на соціальний захист. Громадяни України мають право на соціальний захист у разі повної, часткової чи тимчасової втрати працездатності; утрати годувальника; безробіття з незалежних від них обставин; у старості; у

деяких інших випадках, передбачених законом. Наприклад, законодавством України передбачена державна допомога родинам з дітьми;

5) право на житло. Держава не може надати кожному житло: для цього знадобилися б колосальні кошти.

Вона лише створює умови, за яких кожен громадянин матиме можливість побудувати житло, придбати його у власність; взяти в оренду. Другим аспектом права на житло є його непорушність. Ніхто не може бути примусово позбавлений житла інакше як на підставі закону і тільки за рішенням суду;

6) право на достатній життєвий рівень. Конституція України містить визначення поняття «достатній життєвий рівень»: достатнє харчування, одяг, житло. У першу чергу досягнення цих життєвих благ пов'язане із зусиллями самої людини, її продуктивною діяльністю. Але особам, які з об'єктивних причин не можуть брати участь у виробництві матеріальних і духовних благ, на допомогу мають прийти держава і суспільство;

7) право на охорону здоров'я, медичну допомогу і медичне страхування. Реалізація цього права теж багато в чому залежить від зусиль самої людини (від здорового способу життя, занять спортом і т.ін.). У той же час держава бере на себе обов'язок фінансувати відповідні соціально-економічні, медико-санітарні й оздоровчо-профілактичні програми. Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. Це означає, що ті, хто не в змозі оплатити медичні послуги, мають одержувати безкоштовну медичну допомогу.

Культурні права і свободи людини і громадянина в Україні

Культурні права і свободи — це право на залучення до багатств світової культури і на їх збільшення власною творчою діяльністю.

Конституція України закріплює такі культурні права і свободи людини і громадянина:

1) право на освіту. Кожна людина має право на доступне і безоплатне здобуття загальних і професійних знань, умінь, навичок. Держава гарантує надання державних стипендій і пільг учням і студентам. Громадяни, які належать до національних меншин, мають право навчатися рідною мовою або вивчати рідну мову в державному і комунальному навчальних закладах через національні культурні суспільства;

2) свобода творчості. Кожна людина має необмежене право на літературну, художню, наукову і технічну творчість;

3) право на результати інтелектуальної і творчої діяльності. Це означає, що ніхто не має права використовувати або поширювати результати інтелектуальної чи творчої діяльності без згоди їх творця. Держава гарантує захист інтелектуальної власності, авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, пов'язаних із творчістю.

Конституція України закріплює культурні права в самому загальному вигляді. Питання, пов'язані з діяльністю в галузі культури, конкретизуються Основами законодавства про культуру (14 лютого 1992 р.) та іншими законами України.

Конституційно-правові гарантії прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Механізм реалізації прав, свобод і обов'язків складається, передусім, з гарантій забезпечення прав, свобод і обов'язків людини і громадянина. **Вказані гарантії**- це відповідні умови й засоби, що сприяють реалізації кожною людиною і громадянином прав, свобод і обов'язків, закріплених КУ. Вони диференціюються на особисті, політичні, економічні, ідеологічні та юридичні.

Особисті гарантії - це власні можливості людини і громадянина щодо захисту його прав, свобод, законних інтересів і обов'язків. Дон них відносять:

1) Право на захист передбачених законом можливостей людини і громадянина в суді, за допомогою Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, в міжнародних судах чи відповідних міжнародних організаціях;

2) Право на відшкодування матеріальних і моральних збитків,

заподіяних державними органами, органами місцевого самоврядування та їхніми посадовими особами;

- 3) Право знати свої права та обов'язки;
- 4) Право на правову допомогу;
- 5) Право не виконувати явно злочинні накази;
- 6) Право на індивідуальну юридичну відповідальність і тільки за провину;
- 7) Право відповідати тільки за діяння, скоєні в часі та просторі нормативно-правового акта;
- 8) Право не нести відповідальності за відмову свідчити або давати пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначене законом;
- 9) Право засудженого користуватися всіма правами людини і громадянина за винятком обмежень, визначених законом і встановлених вироком суду.

До політичних гарантій відносять:

- 1) Політичний плюралізм і свобода політичної діяльності, що не заборонена законодавством і передбачена ст. 15 КУ;
- 2) Реальне визнання народу єдиним джерелом влади;
- 3) Здійснення державної влади на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу й судову, відповідно до ст. 5 і 6 КУ;
- 4) Обмеження діяльності ультра радикальних політичних організацій, закріплено у ст. 37 КУ.

До економічних гарантій відносять:

- 1) Конституційне положення про рівність усіх форм власності;
- 2) Захист цих форм державою;
- 3) Справедливість і неупередженість розподілу суспільного багатства;
- 4) Гарантування приватної власності.

До ідеологічних гарантій відносять:

- 1) Ідеологічну багатоманітність суспільного життя;
- 2) Відсутність державної ідеології;

- 3) Забезпечення вільного розвитку мов;
- 4) Сприяння розвитку української нації

Юридичні гарантії - це державно-правові засоби, що забезпечують здійснення та охорону прав, свобод і обов'язків людини і громадянина, які й складають **механізм реалізації прав і свобод людини і громадянина елементами якого є:**

- I. Юридичне закріплення гарантій прав і свобод.
- II. Створення широкої системи охорони й захисту державо^Гправ і свобод, яка забезпечувала б їхнє реальне використання та надійний захист від будь-яких посягань.
- III. Розвиток суспільно-політичної активності громадян, формування свідомого ставлення до використання прав і свобод, підвищення рівня правової культури.
- IV. Активізація діяльності об'єднань громадян, які сприяють охороні й захисту прав і свобод.
- V. Державний і громадський контроль за станом забезпечення прав, свобод і обов'язків.

Конституційні обов'язки людини і громадянина в Україні

Конституційні обов'язки — це встановлені Конституцією України види належної поведінки осіб, які постійно чи тимчасово перебувають на території України.

Одним із важливих правових принципів є єдність прав і обов'язків. Тому поряд з різноманітними за характером правами людини і громадянина Конституція України фіксує ряд конституційних обов'язків. До них належать:

- 1) захист Батьківщини, незалежності й територіальної цілісності України. Відповідно до цього встановлено також обов'язок нести військову службу. Цей обов'язок поширюється тільки на громадян України. Особливим видом виконання цього конституційного обов'язку є альтернативна (невійськова) служба. Право на неї мають громадяни України, які належать до

діючих релігійних організацій, віровчення яких не дозволяє використання зброї та службу в збройних силах;

2) повага до державних символів України, а саме — Державних Прапора, Герба, Гімну;

3) охорона природи і культурної спадщини. Кожен (тобто, громадянин України, іноземний громадянин чи підданий, особа без громадянства) зобов'язаний не завдавати шкоди природі, культурній спадщині, відшкодовувати заподіяні ним збитки;

4) сплата податків і зборів. Кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом. Цей обов'язок включає також щорічне надання до податкової інспекції за місцем проживання декларації про свій майновий стан і доходи за минулий рік;

5) дотримання і виконання законодавства України. Кожен зобов'язаний неухильно дотримуватись Конституції України і законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей. Незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності.

Конституційний обов'язок захисту Батьківщини

Обов'язок захищати Батьківщину, її незалежність і територіальну цілісність є не тільки правовим, але і почесним моральним обов'язком громадян України.

Порядок реалізації цього обов'язку встановлений Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу» (у редакції від 19 березня 2015 року).

Загальний військовий обов'язок встановлюється з метою комплектування Збройних Сил України і для підготовки населення до захисту Батьківщини.

Загальний військовий обов'язок включає:

- ✓ підготовку громадян до військової служби;
- ✓ приписку до призовних дільниць;

- ✓ прийняття в добровільному порядку (за контрактом) та призов на військову службу;
- ✓ проходження військової служби;
- ✓ виконання військового обов'язку в запасі;
- ✓ проходження служби у військовому резерві;
- ✓ дотримання правил військового обліку.

Щодо військового обов'язку громадяни України поділяються на такі категорії:

- допризовники - особи, які підлягають приписці до призовних дільниць;
- призовники - особи, приписані до призовних дільниць;
- військовослужбовці - особи, які проходять військову службу;
- військовозобов'язані - особи, які перебувають у запасі для комплектування Збройних Сил України та інших військових формувань на особливий період, а також для виконання робіт із забезпечення оборони держави;
- резервісти - особи, які проходять службу у військовому резерві Збройних Сил України, інших військових формувань і призначені для їх комплектування у мирний та воєнний час.

У воєнний час загальний військовий обов'язок включає також загальне обов'язкове військове навчання громадян.

У повному обсязі загальний військовий обов'язок поширюється на громадян України чоловічої статі, здатних до військової служби за станом здоров'я і віком.

Громадяни жіночої статі, що мають за фахом медичну підготовку чи підготовку, пов'язану з відповідною військово-обліковою спеціальністю (наприклад, інженер зв'язку) і здатні до військової служби за станом здоров'я, беруться на військовий облік і є військовозобов'язаними. У воєнний час вони можуть бути покликані на військову службу. Крім того, у мирний час жінки можуть добровільно поступити на військову службу за контрактом. Військова служба — особливий різновид державної служби. В Україні існують такі види

військової служби:

- строкова військова служба. На строкову військову службу призиваються придатні для цього за станом здоров'я громадяни України чоловічої статі, яким до дня відправлення у військові частини виповнилося 18 років, та старші особи, які не досягли 27-річного віку і не мають права на звільнення або відстрочку від призову на строкову військову службу. Строки строкової військової служби в календарному обчисленні встановлюються: для солдатів і матросів, сержантів і старшин, які проходять строкову військову службу в Збройних Силах України та інших військових формуваннях, - до 18 місяців; для осіб, які на час призову на строкову військову службу мають ступінь вищої освіти магістр, - до 12 місяців.
- військова служба за призовом під час мобілізації, на особливий період;
- військова служба за контрактом осіб рядового складу;
- військова служба за контрактом осіб сержантського і старшинського складу;
- військова служба (навчання) курсантів вищих військових навчальних закладів, а також вищих навчальних закладів, які мають у своєму складі військові інститути, факультети військової підготовки, кафедри військової підготовки, відділення військової;
- військова служба за контрактом осіб офіцерського складу;
- військова служба за призовом осіб офіцерського складу.

Громадяни, які призвані або добровільно поступили на військову службу, складають Військову присягу на вірність українському народу.

Закон передбачає надання відстрочки від призову на строкову військову службу за наявності таких підстав:

Відстрочка від призову на строкову військову службу за сімейними обставинами за їх бажанням надається призовникам, які мають:

1) непрацездатних батька і матір чи одинокого непрацездатного батька (одинокую непрацездатну матір) або непрацездатних осіб, під опікою, піклуванням чи на утриманні яких перебував призовник, або осіб, над якими призовник здійснює опіку чи піклування, якщо вони не мають інших працездатних осіб - громадян України, зобов'язаних відповідно до законодавства їх утримувати. Непрацездатність зазначених осіб визначається в порядку, встановленому законодавством;

2) неповнолітніх рідних (повнорідних чи неповнорідних) братів і сестер або непрацездатних рідних (повнорідних чи неповнорідних) братів і сестер незалежно від їх віку, якщо вони не мають інших працездатних осіб, крім призовника, зобов'язаних відповідно до законодавства їх утримувати;

3) одинокого батька або одинокую матір, у яких на утриманні перебувають двоє чи більше неповнолітніх дітей, до досягнення старшим із них повноліття за умови офіційного працевлаштування призовника;

4) дитину віком до трьох років або дитину старшу трьох років, яка виховується без матері у зв'язку з її смертю або за рішенням суду;

5) двох і більше дітей;

6) дитину-інваліда;

7) дружину-інваліда;

8) вагітну дружину.

Відстрочка від призову на строкову військову службу за сімейними обставинами за власним бажанням може надаватися призовнику, який є особою з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Відстрочка від призову на строкову військову службу для продовження професійної діяльності надається таким громадянам призовного віку:

- педагогічним працівникам з повною вищою освітою, основним місцем роботи яких є загальноосвітні навчальні заклади, за умови повного навантаження на займаній посаді, - на весь період їх роботи за спеціальністю у сільській місцевості;

- медичним працівникам, за умови повного навантаження на займаній посаді, - на весь період їх роботи за фахом у сільській місцевості;
- священнослужителям, які закінчили вищі або середні духовні навчальні заклади і займають посаду в релігійних організаціях, що діють за статутом (положенням), зареєстрованим у встановленому порядку, - на час виконання обов'язків священнослужителя;
- сільським, селищним, міським головам - на строк виконання ними цих повноважень;
- особам, які мають науковий ступінь кандидата (доктора) наук та працюють на посадах за спеціальністю відповідно до групи спеціальностей галузі науки, з якої присуджено науковий ступінь, - на весь період їх роботи за цією спеціальністю;
- резервістам - на весь період служби у військовому резерві;
- особам начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ України - на весь період їх служби.

Призовники, що одержали відстрочку, зобов'язані щорічно надавати до військового комісаріату документи, які підтверджують їхнє право на відстрочку від призову на строкову військову службу.

Альтернативна (невійськова) служба

Альтернативна служба — державна служба поза Збройними Силами чи іншими військовими формуваннями, що встановлена замість проходження військової служби. Альтернативна (невійськова) служба є видом виконання загального військового обов'язку. Її проходження регламентується Законом України «Про альтернативну (невійськову) службу» від 12 грудня 1991 р.

Право на альтернативну службу мають громадяни, які належать до діючих на підставі закону релігійних організацій, віровчення яких не дозволяє використання зброї і службу в Збройних Силах. Перелік цих організацій затверджено постановою Кабінету Міністрів України (1992 р.). До нього входять

адвентисти сьомого дня, свідки Ієгови, євангельські християни-баптисти та ін.

Строк альтернативної служби в 1,5 перевищує термін строкової військової служби. Громадяни проходять її на державних підприємствах, в установах і організаціях соціального забезпечення, охорони здоров'я й охорони навколишнього природного середовища, а також у галузях комунального, сільського господарства. їх перелік визначається Кабінетом Міністрів України.

Для проходження альтернативної служби громадянин подає заяву в комісію зі справ альтернативної служби за місцем свого проживання. Заява розглядається комісією в присутності заявника у двомісячний строк. За наявності щирих релігійних переконань у заявника комісія приймає позитивне рішення і визначає місце проходження альтернативної служби.

На громадянина, що проходить альтернативну службу, поширюється дія трудового законодавства України. Зокрема, його стосунки з власником підприємства, установи, організації визначаються трудовим договором. Громадянин зобов'язаний дотримуватися трудової дисципліни.

Після звільнення з альтернативної служби громадянин зобов'язаний стати на облік у військовому комісаріаті та комісії зі справ альтернативної служби.

Правовий статус іноземців та осіб без громадянства.

Іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, - за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України.

Іноземцям та особам без громадянства може бути надано притулок у порядку, встановленому законом.

Основні права і свободи іноземців:

Право на інвестиційну підприємницьку діяльність; Право на торгову діяльність; Право на відпочинок; Право на охорону здоров'я; Право на соціальний захист; Право на житло; Майнові та особисті немайнові права; Право на освіту; Право на користування досягненнями культур; Право на

участь в об'єднаннях громадян; Право на свободу совісті; Право укласти і розривати шлюби з громадянами України та іншими особами; Право пересування і проживання на території України відповідно до порядку, встановленого КМ з метою забезпечення безпеки, охорони громадського порядку, здоров'я і захисту прав і законних інтересів громадян України і інших осіб; Іноземцям гарантується недоторканність особи, житла, невтручання в особисте і сімейне життя, таємниця листування тощо.

Обов'язки іноземців:

- 1) Іноземці зобов'язані виконувати і дотримуватися Конституції і інших законів України;
- 2) Сплачувати податки і збори відповідно до законодавства і міжнародних договорів України;
- 3) Вони не можуть обирати і бути обраними до органів державної влади і самоврядування;
- 4) Вони не проходять військову службу в Збройних силах України та інших військових формуваннях, на них не поширюється загальний військовий обов'язок;
- 5) При в'їзді і виїзді з України іноземці зобов'язані мати національні паспорти або документи, які їх замінюють і повинні отримати в'їзну візу у встановленому порядку;
- 6) Іноземці, які вчинили злочин, адміністративні або інші правопорушення, несуть відповідальність на загальних підставах.

Державна мова в Україні, статус мов національних меншин в Україні.

В Конституції України у ст. 10 закріплюється, що

Державною мовою в Україні є українська мова.

Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України.

В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України.

Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування.

Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом.

Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традиції та культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України.

Україна дбає про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави.

Згідно із ст.3 Закону "Про мови в УРСР"

В роботі державних, партійних, громадських органів, підприємств, установ і організацій, розташованих у місцях проживання більшості громадян інших національностей (міста, райони, села, селища), можуть використовуватись поряд з українською і їхні національні мови. Якщо в населеному пункті проживає декілька національностей, жодна з яких не становить більшості населення даної місцевості, то може використовуватись українська мова або мова, прийнята для більшості населення.

Будь які привілеї чи обмеження прав свободи за мовною ознакою, мовна дискримінація неприпустимі. Публічне приниження чи зневаження, навмисне спотворення української або інших мов в офіційних документах і текстах, створення перешкод і обмежень у користуванні ними, проповідування ворожнечі на мовному ґрунті тягнуть відповідальність, встановлену законом.

Відповідно до Закону України «Про засади державної мовної політики» від 3 липня 2012 року:

Стаття 6. Державна мова України

1. Державною мовою України є українська мова.

2. Українська мова як державна мова обов'язково застосовується на всій території України при здійсненні повноважень органами законодавчої, виконавчої та судової влади, у міжнародних договорах, у навчальному процесі в навчальних закладах в межах і порядку, що визначаються цим Законом.

Держава сприяє використанню державної мови в засобах масової інформації, науці, культурі, інших сферах суспільного життя.

3. Обов'язковість застосування державної мови чи сприяння її використанню у тій чи іншій сфері суспільного життя не повинні тлумачитися як заперечення або применшення права на користування регіональними мовами або мовами меншин у відповідній сфері та на територіях поширення.

4. Норми української мови встановлюються у словниках української мови та українському правописі. Порядок затвердження словників української мови і довідників з українського правопису як загальнообов'язкових довідкових посібників при використанні української мови, а також порядок офіційного видання цих довідників визначаються Кабінетом Міністрів України. Держава сприяє використанню нормативної форми української мови в засобах масової інформації, інших публічних сферах.

Право на освіту за законодавством України.

Згідно із ст. 53 КУ

Кожен має право на освіту.

Повна загальна середня освіта є обов'язковою.

Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пілг учням та студентам.

Громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі.

Громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства.

В законі України «Про освіту» визначається:

Освіта - основа духовного, соціального, економічного, культурного розвитку суспільства і держави.

Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування наукового світогляду громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими працівниками, спеціалістами.

Освіта в Україні ґрунтується на таких принципах (засадах):

- Доступності
- Гуманізму і демократизму
- Наукового характеру
- Незалежності від політичних партій і релігійних організацій
- Національної самосвідомості
- Взаємоповаги між націями і народами
- Рівності умов реалізації права на освіту

Структура освіти зводиться до таких напрямків:

- Дошкільне виховання і навчання
- Загальна середня освіта
- Профосвіта
- Вища освіта
- Стажування
- Самоосвіта
- Позашкільне навчання
- Перепідготовка кадрів
- Аспірантура
- Докторантура

Поняття і суть безпосереднього народовладдя та його основні форми.

Стаття 69 КУ

Народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії.

Народовладдя в Україні реалізується на основі Конституції через інститути безпосередньої (прямої) чи представницької (виборної) демократії.

До інститутів безпосередньої демократії, які забезпечують ухвалення рішення прямим волевиявленням народу, відносять:

- референдум;
- обговорення проектів нормативних актів;
- участь у виборах органів державної влади;
- загальні збори громадян;
- звіти депутатів і виконавчих органів перед населенням.

Представницька (виборна) демократія - це засіб реалізації волі народу через обраних ним представників в органи влади: насамперед, народних депутатів, Президента, депутатів Верховної Ради АРК, депутатів органів місцевого самоврядування.

Референдум - це спосіб прийняття рішень шляхом голосування населенням всієї держави (загальнодержавний референдум) або певної частини її населення (місцевий референдум) з метою вирішення найважливіших питань державного та суспільного життя.

Референдум і вибори мають загальний метод здійснення голосування, але різняться своїм предметом. Вибори проводяться для визначення особи, яка на думку більшості виборців, найбільш гідна обіймати виборну посаду. Завданням референдуму є вирішення важливих питань, не пов'язаних із наданням юридичної сили мандатам якихось осіб.

У науковій літературі та в законотворчій практиці поряд з терміном «референдум» інколи застосовується термін «плебісцит». Між ними є певна різниця, референдум регламентується нормами конституційного права певної держави, то порядок проведення плебісциту врегульовується міжнародно-

правовими актами і його предметом є вирішення територіальних спорів між різними державами.

Референдум як форма безпосередньої демократії в Україні.

З метою забезпечення народовладдя і безпосередньої участі громадян в управлінні державними та місцевими справами в Україні проводяться референдуми.

Референдум — це спосіб прийняття громадянами України шляхом голосування законів України, інших рішень з важливих питань загальнодержавного і місцевого значення.

Відповідно до законодавства України проводяться всеукраїнські референдуми, референдуми Республіки Крим та місцеві (в межах адміністративно-територіальних одиниць) референдуми, та дорадчі опитування громадян України (консультативні референдуми).

Рішення, прийняті всеукраїнським референдумом, мають вищу юридичну силу по відношенню до законодавчих актів Верховної Ради України, Верховної Ради Республіки Крим, нормативних актів Президента України, Кабінету Міністрів України, вищих виконавчих і розпорядчих органів державної влади АР Крим, підзаконних актів міністерств і відомств України та АР Крим, рішень місцевих рад. Рішення, прийняті місцевим референдумом, мають вищу юридичну силу по відношенню до рішень рад на території яких він проводиться.

Поняття, види та предмет всеукраїнського та місцевих референдумів в Україні.

Згідно із ст. 69 Конституції через референдум як форму безпосередньої демократії здійснюється волевиявлення громадян.

В Україні проводяться:

- всеукраїнські референдуми;
- місцеві референдуми (в межах адміністративно-територіальних одиниць).

- дорадчі опитування громадян України (консультативні референдуми)

Згідно із ст.72. Всеукраїнський референдум призначається Верховною Радою України або Президентом України відповідно до їхніх повноважень, встановлених цією Конституцією. Всеукраїнський референдум проголошується за народною ініціативою на вимогу не менш як трьох мільйонів громадян України, які мають право голосу, за умови, що підписи щодо призначення референдуму зібрано не менш як у двох третинах областей і не менш як по сто тисяч підписів у кожній області.

Згідно із ст.73. Виключно всеукраїнським референдумом вирішуються питання про зміну території України. Референдум не допускається щодо законопроектів з питань податків, бюджету та амністії.(ст. 74 КУ).

Згідно із ст. 106 п.6 Президент України призначає всеукраїнський референдум щодо змін Конституції України відповідно до статті 156 Конституції.

В теорії конституційного права розрізняють такі види референдумів :

1) **Імперативний** - рішення винесене імперативним референдумом, має загальнообов'язкове значення і не потребує ніякого затвердження.

2) **Консультативний** - результати консультативного референдуму юридичної сили не мають, його призначення полягає в установленні думки голосуючих щодо певного питання.

3) **Конституційний** - внаслідок конституційного референдуму змінюється, приймається або відхиляється конституція.

4) **Законодавчий** - рішення законодавчого референдуму змінює, приймає або відхиляє звичайні закони.

5) **Обов'язковий** - це референдум, проведення якого є обов'язковим для вирішення визначених конституцією проблем (територіальні зміни, затвердження статусів автономних територій, затвердження конституції).

6) **Факультативний** - один із можливих референдумів але не обов'язковий спосіб вирішення певних питань (затвердження законів, міжнародних угод).

Предметом всеукраїнського референдуму можуть бути будь-які питання за винятком тих, вирішення яких референдумом не допускається Конституцією України, законами України.

На всеукраїнський референдум можуть виноситися декілька питань з однієї проблеми.

За предметом всеукраїнський референдум може бути:

1) про схвалення нової редакції Конституції України, внесення змін до Конституції України, скасування, втрату чинності чи визнання нечинним закону про внесення змін до Конституції України (конституційний референдум);

2) про зміну території України (ратифікаційний референдум);

3) щодо прийняття чи скасування закону України або внесення змін до чинного закону України (законодавчий референдум);

4) з будь-якого питання за винятком тих, щодо яких референдум не допускається згідно з Конституцією України (загальний референдум).

Предметом місцевого референдуму може бути;

- прийняття, зміна або скасування рішень з питань, віднесених законодавством України до відання місцевого самоврядування відповідних адміністративно-територіальних одиниць.

Порядок призначення і проведення всеукраїнського і місцевих референдумів в Україні.

Референдний процес складається з відносно самостійних процедур, що здійснюються у наступній послідовності:

I. Призначення референдуму:

Згідно із ст. 72 КУ всеукраїнський референдум призначається Верховною Радою України або Президентом України відповідно до їхніх повноважень, встановлених цією Конституцією. Всеукраїнський референдум проголошується Президентом України за народною ініціативою на вимогу не менш як трьох мільйонів громадян України, які мають право голосу, за умови, що підписи щодо призначення референдуму зібрано не менш як у 2/3 областей і

не менш як по 100 000 підписів у кожній області. Збирання підписів організовують і здійснюють ініціативні групи референдуму, що утворюються й діють відповідно до ст. 16, 17, 18 Закону про всеукраїнські та місцеві референдуми. Після завершення збирання підписів ініціативна група у триденний строк складає підсумковий протокол, де визначається загальна кількість підписів, дата реєстрації ініціативної групи, дата закінчення збирання підписів. Після підписання цього акту в тижневий строк група всеукраїнського референдуму передає підсумковий протокол і вимогу про проведення референдуму до Центральної комісії з всеукраїнського референдуму. Після одержання документів, органи державної влади в місячний термін приймають рішення: про призначення референдуму; відхиляють у разі наявності серйозних порушень законодавства про референдуми.

У рішенні про призначення референдуму визначається дата проведення референдуму, назва проекту закону, рішення, зміст питання, що виноситься на референдум.

II. Підготовка і проведення референдуму:

Відповідно до Закону про всеукраїнський та місцевий референдуми створюються структури і умови, необхідні для проведення референдуму: дільниці для голосування, комісії по проведенню референдуму і списки учасників референдуму. Для проведення голосування і підрахунку голосів створюються дільниці для голосування, що об'єднують від 20 до 3000 громадян, які мають право брати участь у референдумі. Керівництво проведення референдуму покладається на Центральну виборчу комісію, а також громадські органи - комісії по проведенню референдуму: дільничні, територіальні, комісія АРК із всеукраїнського референдуму. Всі рішення і закони, які виносяться на референдум мають бути опубліковані в засобах масової інформації. На стадії підготовки референдуму відбувається також широка кампанія по роз'ясненню населенню мети референдуму, зміст питань, що виносяться на нього, ознайомленню з порядком голосування тощо.

III. Голосування і визначення підсумків референдуму:

У загальному порядку голосування проводиться в день референдуму із 7

до 20 години. Існує також процес дострокового голосування у місцях перебування громадян котрі не в змозі прийти до виборчої дільниці. Голосування відбувається у спеціальних відведених і обладнаних за законом належним чином приміщеннях. Законом передбачається низка вимог щодо змісту і форми бюлетенів. Наступною стадією є підбиття підсумків порядок якого закріплено в законі про всеукраїнські і місцеві референдуми. Визначаються недійсними бюлетені для голосування невстановленого зразка, а також бюлетені, які не містять чіткого встановленого рішення громадян.

IV. Опублікування і введення у дію законів та інших рішень, прийнятих референдумом: Проект Закону, рішення вважається ухваленим громадянами, якщо за нього було віддано більшість голосів громадян від числа тих, хто взяв участь у референдумі. Референдум визнається недійсним, якщо в ньому взяло участь менше половини громадян. Цей закон не потребує ухвалення і вступає в дію з дня його прийняття. Наступні всеукраїнський референдум з цього ж самого питання може призначатись ВР тільки через 5 років, а місцевий через рік.

Вибори - пріоритетна форма безпосередньої демократії.

Представницька (виборна) і безпосередня демократія - це засіб реалізації волі народу через обраних ним представників в органи влади: насамперед, народних депутатів. Президента, депутатів Верховної Ради АРК, депутатів органів місцевого самоврядування.

Вибори проводяться для визначення особи, яка, на думку більшості виборців найбільш гідна обіймати посаду.

Виборча система України.

Виборча система - це сукупність правових засад і правових норм та принципів, які виражені в нормативно-правових актах і направлені на регулювання порядок формування вищих представницьких органів державної влади і органів місцевого самоврядування, а також здійснення громадянами

своїх виборчих прав - права обирати і бути обраним.

Згідно із ст. 38 КУ

Громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Громадяни користуються рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування.

Виборче право - це правовий інститут конституційного права, його розуміють також як суб'єктивне право (і обов'язок) громадян обирати (активне виборче право) або бути обраним (пасивне виборче право)

Через вибори здійснюється дві форми демократії - безпосередня (коли виборці шляхом голосування обирають народного депутата або президента) і представницька (своїм вибором виборці наділяють обрану особу представницькою владою).

У світі склались декілька виборчих систем: мажоритарна, пропорційна і змішана.

Мажоритарна виборча система передбачає вибори депутатів в одномандатних територіальних округах за персональними списками. Обирається той кандидат у депутати, який отримав більшість голосів виборців.

Пропорційна виборча система полягає у забезпеченні пропорційності між поданими голосами виборців за партії в країні і одержанні партіями пропорційної кількості мандатів у парламенті. Пропорційна виборча система передбачає проведення виборів депутатів за загальнонаціональними чи регіональними партійними списками в багатомандатних округах. За цією системою країна може бути поділена на декілька великих округів або виступати як єдиний округ. Для проходження партій в парламент встановлюється певний бар'єр голосів виборців - 3-5 %. Саме **пропорційна виборча система** встановлюється в Україні згідно із Законом України "Про вибори народних депутатів України", який набув чинності з 1.01. 2005 року.

Змішана виборча система поєднує мажоритарну та пропорційну систему.

Принципи виборчого права.

Наступними є принципи виборчого права:

1) Принцип загальності означає, що право обирати мають усі громадяни України, яким на день голосування виповнилось 18 років. Це право називається активним виборчим правом. Щодо права бути обраним, тобто пасивного виборчого права, то народним депутатом може бути обрана особа, якій на день виборів виповнився 21 рік і вона постійно, протягом 5 років проживає на території України і має право голосу. Щодо депутата міської, селищної ради то йому повинно бути 18 років. Щодо президента то особі, яка балотується кандидатом на пост президента, то вона повинна бути не менш 35 років, повинна мати право голосу і постійно проживати на території України протягом 10 років, а також володіти державною мовою.

2) Принцип рівного права означає, що громадяни України беруть участь у виборах народних депутатів, депутатів ВР АРК і місцевих рад на рівних засадах, кожен виборець має один голос, який він може використати тільки на одній виборчій дільниці, рівність прав і можливостей кандидатів у виборчому процесі,

3) Принцип прямого виборчого права означає, що депутати обираються безпосередньо виборцями.

4) Добровільність участі в виборах означає, що ніхто не може бути примушений до участі або неучасті у виборах

5) Вільні вибори означають вільне формування своєї волі та її вільне виявлення при голосуванні

6) Таємність голосування на виборах означає, що ніякі форми контролю за волевиявленням виборців не допускається.

7) Особисте голосування

8) Право бути обраним

9) Право висування кандидатів

ЗАСАДИ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ

1) Законності та заборони незаконного втручання будь кого в цей

процес;

- 2) **Публічність і відкритість виборчого процесу**
- 3) **Політичний плюралізм та багатопартійність**
- 4) **Рівність всіх партій (блоків) як суб'єктів виборчого процесу**
- 5) **Принцип неупередженості до партій(блоків) та кандидатів з боку органів виконавчої влади, судів, установ і організацій, органів місцевого самоврядування**
- 6) **Принцип свободи передвиборної агітації**
- 7) **Рівність всіх кандидатів в депутати**

Поняття і система органів державної влади України.

Державний орган - це відносно самостійна частина держави, яка офіційно наділена певними повноваженнями (компетенцією), має певні завдання і функції, виступає представником держави з цих питань і діє на підставі Конституції і інших законів України.

Всі державні органи можна класифікувати на дві великі групи за **рівнем і силою їх компетенції**: на вищі (центральні) державні органи і місцеві державні органи (обласні, районні, міські державні адміністрації). Вищі органи держави розповсюджують свої повноваження на територію всієї держави, а місцеві державні органи тільки в межах своєї території.

Вищі органи державної влади можна класифікувати, залежно від принципу *розподілу влади*, на законодавчі, виконавчо-розпорядчі, судові і контрольно-наглядові.

1) За новою Конституцією України єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент Верховна Рада України.

2) Згідно із КУ Президент України є главою держави і виступає від її імені, є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції, прав і свобод людини і громадянина.

3) Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади, який відповідальний перед Президентом України та підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України.

4) Вищими органами судової влади є Конституційний Суд, Верховний Суд (найвищий судовий орган у системі судів загальної юрисдикції).

5) До вищих, центральних контрольно-наглядових органів відноситься Прокуратура України.

6) Існують вищі і місцеві державні органи АРК - Верховна Рада АР Крим, Рада міністрів АР Крим, Верховний суд АР Крим.

7) Місцеві органи також можна поділити на органи виконавчі, судові і контрольно-наглядові.

8) Відповідно до ст. 143 КУ в деяких випадках органам місцевого самоврядування можуть надаватися законом окремі повноваження органів виконавчої влади, хоча безпосередньо вони не є державними органами.

Правовий статус народного депутата України.

Народні депутати України є повноважними та відповідальними представниками народу України у Верховній Раді, вони покликані виражати і захищати суспільні інтереси та інтереси своїх виборців, брати активну участь у здійсненні законодавчої та контрольної функції ВР.

При виконанні своїх функцій і повноважень народні депутати України керуються Конституцією, законами України, постановами Верховної Ради, а також своєю совістю.

Народні депутати України мають такі права:

1) Право вирішального голосу при прийнятті законів і постанов;
2) Право виносити питання на розгляд ВРУ;
3) Право не депутатську недоторканність, непорушність їх депутатських повноважень;

4) Вони не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у парламенті та його органах, за винятком відповідальності за образу чи наклеп;

5) Депутати не можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності, затримані чи заарештовані без згоди ВРУ;

6) Право (одна третина складу) вимагати від Голови ВРУ скликати

позачергову сесію;

7) Право звернутися із запитом до органів ВРУ, до Кабінету Міністрів, до керівників інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також до керівників підприємств, установ і організацій на сесії ВР;

8) Право законодавчої ініціативи;

9) Право брати участь у перевітках дотримання законів у депутатських розслідуваннях; об'єднуватись у депутатські групи, комітети ВР;

10) Право брати участь у роботі органів державної влади, право на негайний прийом у посадових осіб.

Народний депутат України зобов'язаний:

1) Перед вступом на посаду скласти присягу;

2) Виконувати свої депутатські повноваження на постійній основі. Він не має права бути на іншій державній службі, займатись комерційною діяльністю або мати інший представницький мандат;

3) У разі введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні депутати зобов'язані зібратися в ВРУ у дводенний строк без скликання;

4) Бути присутнім і брати участь у засіданнях ВРУ і голосувати особисто;

5) Дотримуватись Закону «Про регламент Верховної Ради України»;

6) Поважати інших депутатів, посадових осіб і громадян;

7) Нести конституційну і іншу юридичну відповідальність за свою протиправну діяльність перед народом України;

8) Підтримувати зв'язки з виборцями, колективами, які висунули його кандидатом у депутати, а також колективами інших підприємств і організацій, державними органами і органами місцевого самоврядування, розташованими на території його виборчого округу.

Верховна Рада України, її склад та повноваження.

Згідно із ст. 75 КУ Єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент — Верховна Рада України.

Згідно із ст. 76 КУ

Конституційний склад Верховної Ради України - 450 народних депутатів України, які обираються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років.

Народним депутатом України може бути громадянин України, який на день виборів досяг двадцяти одного року, має право голосу і проживає в Україні протягом останніх п'яти років.

Не може бути обраним до Верховної Ради України громадянин, який має судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена і не знята у встановленому законом порядку.

Чергові вибори до Верховної Ради України відбуваються в останню неділю жовтня п'ятого року повноважень Верховної Ради України.

Позачергові вибори до Верховної Ради України призначаються Президентом України і проводяться в період шістдесяти днів з дня опублікування рішення про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України.

Згідно із ст. 82 КУ

Верховна Рада України працює сесійно.

Верховна Рада України є повноважною за умови обрання не менш як 2/3 від її конституційного складу.

Верховна Рада України збирається на першу сесію не пізніше ніж на тридцятий день після офіційного оголошення результатів виборів.

Перше засідання Верховної Ради України відкриває найстарший за віком народний депутат України.

Згідно із ст. 84 КУ

Засідання Верховної Ради України проводяться відкрито. Закрите засідання проводиться за рішенням більшості від конституційного складу Верховної Ради України.

Рішення Верховної Ради України приймаються виключно на її пленарних засіданнях шляхом голосування.

Голосування на засіданнях Верховної Ради України здійснюється

народним депутатом України особисто.

Згідно із ст. 91 КУ

Верховна Рада України приймає закони, постанови та інші акти більшістю від її конституційного складу, крім випадків, передбачених цією Конституцією.

Згідно із ст. 93 КУ

Право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України належить Президентові України, народним депутатам України, Кабінету Міністрів України.

Згідно ст. 85

До повноважень Верховної Ради України належить:

- 1) внесення змін до Конституції України в межах і порядку, передбачених розділом XIII цієї Конституції;
- 2) призначення всеукраїнського референдуму з питань, визначених статтею 73 цієї Конституції;
- 3) прийняття законів;
- 4) затвердження Державного бюджету України та внесення змін до нього, контроль за виконанням Державного бюджету України, прийняття рішення щодо звіту про його виконання;
- 5) визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики;
- 6) затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля;
- 7) призначення виборів Президента України у строки, передбачені цією Конституцією;
- 8) заслуховування щорічних та позачергових послань Президента України про внутрішнє і зовнішнє становище України;
- 9) оголошення за поданням Президента України стану війни і укладення миру, схвалення рішення Президента України про використання Збройних Сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України;
- 10) усунення Президента України з поста в порядку особливої процедури (імпічменту), встановленому статтею 111 цієї Конституції;

11) розгляд і прийняття рішення щодо схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України;

12) призначення за поданням Президента України Прем'єр-міністра України, Міністра оборони України, Міністра закордонних справ України, призначення за поданням Прем'єр-міністра України інших членів Кабінету Міністрів України, Голови Антимонопольного комітету України, Голови Державного комітету телебачення та радіомовлення України, Голови Фонду державного майна України, звільнення зазначених осіб з посад, вирішення питання про відставку Прем'єр-міністра України, членів Кабінету Міністрів України;

12-1) призначення на посаду та звільнення з посади за поданням Президента України Голови Служби безпеки України;

13) здійснення контролю за діяльністю Кабінету Міністрів України відповідно до цієї Конституції та закону;

14) затвердження рішень про надання Україною позик і економічної допомоги іноземним державам та міжнародним організаціям, а також про одержання Україною від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій позик, не передбачених Державним бюджетом України, здійснення контролю за їх використанням;

15) прийняття Регламенту Верховної Ради України;

16) призначення на посади та звільнення з посад Голови та інших членів Рахункової палати;

17) призначення на посаду та звільнення з посади Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; заслуховування його щорічних доповідей про стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні;

18) призначення на посаду та звільнення з посади Голови Національного банку України за поданням Президента України;

19) призначення на посади та звільнення з посад половини складу Ради Національного банку України;

20) призначення на посади та звільнення з посад половини складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення;

- 21) призначення на посади та звільнення з посад членів Центральної виборчої комісії за поданням Президента України;
- 22) затвердження загальної структури, чисельності, визначення функцій Служби безпеки України, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також Міністерства внутрішніх справ України;
- 23) схвалення рішення про надання військової допомоги іншим державам, про направлення підрозділів Збройних Сил України до іншої держави чи про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України;
- 24) встановлення державних символів України;
- 25) надання згоди на призначення на посаду та звільнення з посади Президентом України Генерального прокурора України; висловлення недовіри Генеральному прокуророві України, що має наслідком його відставку з посади;
- 26) призначення на посади та звільнення з посад третини складу Конституційного Суду України;
- 27) обрання суддів безстроково;
- 28) дострокове припинення повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим за наявності висновку Конституційного Суду України про порушення нею Конституції України або законів України; призначення позачергових виборів до Верховної Ради Автономної Республіки Крим;
- 29) утворення і ліквідація районів, встановлення і зміна меж районів і міст, віднесення населених пунктів до категорії міст, найменування і перейменування населених пунктів і районів;
- 30) призначення чергових та позачергових виборів до органів місцевого самоврядування;
- 31) затвердження протягом двох днів з моменту звернення Президента України указів про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, про загальну або часткову мобілізацію, про оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації;

32) надання законом згоди на обов'язковість міжнародних договорів України та денонсація міжнародних договорів України;

33) здійснення парламентського контролю у межах, визначених цією Конституцією та законом;

34) прийняття рішення про направлення запиту до Президента України на вимогу народного депутата України, групи народних депутатів України чи комітету Верховної Ради України, попередньо підтриману не менш як однією третиною від конституційного складу Верховної Ради України;

35) призначення на посаду та звільнення з посади керівника апарату Верховної Ради України; затвердження кошторису Верховної Ради України та структури її апарату;

36) затвердження переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації, визначення правових засад вилучення об'єктів права приватної власності;

37) затвердження законом Конституції Автономної Республіки Крим, змін до неї.

Верховна Рада України здійснює також інші повноваження, які відповідно до Конституції України віднесені до її відання.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

Згідно із ст. 101 КУ

Парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина здійснює **Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (Омбудсмен).**

Метою парламентського контролю, який здійснює Уповноважений, є:

1) Захист прав і свобод людини і громадянина, проголошених Конституцією, законами України та міжнародними договорами України;

2) Додержання та повага до прав і свобод людини і громадянина всіма суб'єктами суспільних правовідносин;

3) Запобігання порушенням прав і свобод людини і громадянина, або

сприяння їх поновлення;

4) Сприяння проведенню законодавства України про права і свободи людини і громадянина у відповідність з Конституцією і міжнародними стандартами цієї сфери;

5) Поліпшення і подальший розвиток міжнародного співробітництва в галузі захисту прав і свобод людини і громадянина;

6) Запобігання будь-яким формам дискримінації щодо реалізації людиною своїх прав і свобод тощо.

Уповноважений здійснює свою діяльність незалежно від інших державних органів та посадових осіб. Уповноважений призначається і звільняється з посади ВРУ таємним голосуванням шляхом подання бюлетенів. Уповноважений щорічно письмово докладає ВРУ про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні органами державної влади, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, підприємствами, установами, організаціями та їх посадовими та службовими особами. Уповноважений з прав людини для здійснення своїх повноважень формує секретаріат, який є юридичною особою, має свій рахунок у банку та печатку встановленого зразка.

Уповноважений має право:

1) Невідкладного прийому найвищим посадовими особами держави, керівниками державних органів, органів місцевого самоврядування;

2) Звертатися до Конституційного суду з поданням про відповідність правових актів різноманітних органів державної влади (КМ, ВРУ, ПУ, ВР АРК) з прав і свобод людини і громадянина;

3) Ознайомлюватися з документами, у тому числі і секретними, та отримувати їхні копії органах державної влади та органах місцевого самоврядування;

4) Вимагати від посадових осіб сприяння проведенню перевірок діяльності підконтрольних і підпорядкованих їм органів;

5) Запрошувати посадових і службових осіб для отримання від них усних або письмових пояснень щодо обставин, які перевіряються у справі;

- 6) Відвідувати у будь-який час місця тримання затриманих, опитувати осіб, які там перебувають, та отримувати інформацію щодо умов їх утримання;
- 7) Звертатись до суду із заявою про захист прав і свобод людини і громадянина, які не можуть зробити цього самостійно;
- 8) Направляти і відповідні органи акти реагування Уповноваженого в разі виявлення порушень прав і свобод людини і громадянина для вжиття цими органами необхідних заходів.

Президент України, його повноваження.

Згідно із ст. 102 КУ

Президент України є главою держави і виступає від її імені.

Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина.

Згідно із ст. 103КУ

Президент України обирається громадянами України на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років.

Президентом України може бути обраний громадянин України, який досяг тридцяти п'яти років, має право голосу, проживає в Україні протягом десяти останніх перед днем виборів років та володіє державною мовою.

Одна й та сама особа не може бути Президентом України більше ніж два строки підряд.

Президент України не може мати іншого представницького мандата, обіймати посаду в органах державної влади або в об'єднаннях громадян, а також займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю чи входити до складу керівного органу або наглядової ради підприємства, що має на меті одержання прибутку.

Чергові вибори Президента України проводяться в останню неділю березня п'ятого року повноважень Президента України. У разі дострокового припинення повноважень Президента України вибори Президента України

проводяться в період дев'яноста днів з дня припинення повноважень. Порядок проведення виборів Президента України встановлюється законом.

Згідно із ст. 105 КУ

Президент України користується правом недоторканності на час виконання повноважень.

За посягання на честь і гідність Президента України винні особи притягаються до відповідальності на підставі закону.

Звання Президента України охороняється законом і зберігається за ним довічно, якщо тільки Президент України не був усунений з поста в порядку імпічменту.

Згідно із ст. 106 КУ Президент України здійснює такі повноваження:

1) забезпечує державну незалежність, національну безпеку і правонаступництво держави;

2) звертається з посланнями до народу та із щорічними і позачерговими посланнями до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України;

3) представляє державу в міжнародних відносинах, здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави, веде переговори та укладає міжнародні договори України;

4) приймає рішення про визнання іноземних держав;

5) призначає та звільняє глав дипломатичних представництв України в інших державах і при міжнародних організаціях; приймає вірчі і відкличні грамоти дипломатичних представників іноземних держав;

6) призначає всеукраїнський референдум щодо змін Конституції України відповідно до статті 156 цієї Конституції, проголошує всеукраїнський референдум за народною ініціативою;

7) призначає позачергові вибори до Верховної Ради України у строки, встановлені цією Конституцією;

8) припиняє повноваження Верховної Ради України у випадках, передбачених цією Конституцією; (Пункт 8 частини першої статті 106 в редакції Закону N 2222-IV від 08.12.2004)

9) вносить за пропозицією коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України, сформованої відповідно до статті 83 Конституції України, подання про призначення Верховною Радою України Прем'єр-міністра України в строк не пізніше ніж на п'ятнадцятий день після одержання такої пропозиції; (Пункт 9 частини першої статті 106 в редакції Закону N 2222-IV від 08.12.2004)

10) вносить до Верховної Ради України подання про призначення Міністра оборони України, Міністра закордонних справ України; (Пункт 10 частини першої статті 106 в редакції Закону N 2222-IV від 08.12.2004)

11) призначає на посаду та звільняє з посади за згодою Верховної Ради України Генерального прокурора України; (Пункт 11 частини першої статті 106 в редакції Закону N 2222-IV від 08.12.2004)

12) призначає на посади та звільняє з посад половину складу Ради Національного банку України; (Пункт 12 частини першої статті 106 в редакції Закону N 2222-IV від 08.12.2004)

13) призначає на посади та звільняє з посад половину складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення; (Пункт 13 частини першої статті 106 в редакції Закону N 2222-IV від 08.12.2004)

14) вносить до Верховної Ради України подання про призначення на посаду та звільнення з посади Голови Служби безпеки України; (Пункт 14 частини першої статті 106 в редакції Закону N 2222-IV від 08.12.2004)

15) зупиняє дію актів Кабінету Міністрів України з мотивів невідповідності цій Конституції з одночасним зверненням до Конституційного Суду України щодо їх конституційності; (Пункт 15 частини першої статті 106 в редакції Закону N 2222-IV від 08.12.2004)

16) скасовує акти Ради міністрів Автономної Республіки Крим;
(Пункт 16 частини першої статті 106 в редакції Закону N 2222-IV від 08.12.2004)

17) є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України;
призначає на посади та звільняє з посад вище командування Збройних Сил України, інших військових формувань; здійснює керівництво у сферах національної безпеки та оборони держави;

18) очолює Раду національної безпеки і оборони України;

19) вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни та у разі збройної агресії проти України приймає рішення про використання Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань; (Пункт 19 частини першої статті 106 в редакції Закону N 2222-IV від 08.12.2004)

20) приймає відповідно до закону рішення про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України;

21) приймає у разі необхідності рішення про введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану, а також оголошує у разі необхідності окремі місцевості України зонами надзвичайної екологічної ситуації — з наступним затвердженням цих рішень Верховною Радою України;

22) призначає на посади та звільняє з посад третину складу Конституційного Суду України; (Пункт 22 частини першої статті 106 в редакції Закону N 2222-IV від 08.12.2004)

23) утворює суди у визначеному законом порядку;

24) присвоює вищі військові звання, вищі дипломатичні ранги та інші вищі спеціальні звання і класні чини;

25) нагороджує державними нагородами; встановлює президентські відзнаки та нагороджує ними;

26) приймає рішення про прийняття до громадянства України та припинення громадянства України, про надання притулку в Україні;

27) здійснює помилування;

28) створює у межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України, для здійснення своїх повноважень консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби;

29) підписує закони, прийняті Верховною Радою України;

30) має право вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів (крім законів про внесення змін до Конституції України) з наступним

поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради України; (Пункт 30 частини першої статті 106 в редакції Закону N 2222-IV від 08.12.2004)

31) здійснює інші повноваження, визначені Конституцією України.

Президент України не може передавати свої повноваження іншим особам або органам.

Президент України на основі та на виконання Конституції і законів України видає укази і розпорядження, які є обов'язковими до виконання на території України.

Акти Президента України, видані в межах повноважень, передбачених пунктами 5, 18, 21, 23 цієї статті, скріплюються підписами Прем'єр-міністра України і міністра, відповідального за акт та його виконання.

Порядок обрання Президента України.

Право висування кандидата у Президенти України, належить громадянам України, які мають право голосу. Це право реалізується через політичні партії та їх виборчі блоки, а також шляхом самовисування. Партія (блок) може висувати лише одного кандидата в Президенти України.

Організацію і проведення виборів Президента України здійснюють виборчі комісії, які утворюються і діють у порядку, визначеному КУ, Законом України «Про вибори Президента України» та іншими законами України, в тому числі Законом «Про центральну виборчу комісію». Система виборчих комісій складається: Центральна виборча комісія, територіальні виборчі комісії, дільничні виборчі комісії.

Вибори Президента України можуть бути черговими, позачерговими та повторними. Вибори Президента призначаються Верховною Радою України. Чергові вибори Президента проводяться в останню неділю останнього місяця п'ятого року повноважень Президента України. Постанова ВРУ про призначення чергових виборів приймається не пізніше як за 130 днів до дня виборів. Виборчий процес чергових виборів починається за 120 днів до дня виборів.

Позачергові вибори Президента проводяться у разі дострокового

припинення повноважень Президента і відбуваються в останню неділю 90-денного строку з дня (проголошення П. особисто заяви про відставку, опублікування рішення ВРУ про усунення П. з посади в порядку імпічменту та ін.) Виборчий процес позачергових виборів розпочинається з дня, наступного за днем, коли П. особисто заявив про свою відставку, або з моменту опублікування відповідних рішень ВРУ)

Повторні вибори П. проводяться у випадках: якщо до виборчого бюлетеня для голосування було включено не більше двох кандидатів на пост П. і жодного з них не було обрано; а також якщо всі кандидати до дня виборів або до дня повторного голосування зняли свої кандидатури. Повторні вибори відбуваються в останню неділю 90-денного строку з дня прийняття постанови ВРУ про призначення повторних виборів. Постанова ВРУ про призначення повторних виборів приймається не пізніше як на 15 день після дня внесення до ВРУ відповідного подання Центральної виборчої комісії.

Повторне голосування призначається на 3 неділю після дня виборів.

Висування кандидатів на пост Президента України партіями (виборчим блоком) та самовисування починається за 119 днів і закінчується за 95 днів до дня виборів. Висування партіями кандидатів здійснюється на з'їздах де беруть участь не менш як 200 делегатів. ЦВК закінчує реєстрацію кандидатів не пізніше ніж за 85 днів до дня виборів. На підтримку кандидата на пост П. має бути зібрано не менш як 500 000 підписів виборців, в тому числі не менш як по 20 000 підписів у кожному з 2/3 регіонів (АР КРИМ, області, міста Київ, Севастополь). Агітація починається з наступного дня після реєстрації кандидата ЦВК.

Обраним Президентом України вважається той кандидат, який одержав на виборах більше половини голосів виборців, які взяли участь в голосуванні.

Згідно із ст. 103 і 104 КУ

Президент України обирається громадянами України на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років.

Президентом України може бути обраний громадянин України, який

досяг тридцяти п'яти років, має право голосу, проживає в Україні протягом десяти останніх перед днем виборів років та володіє державною мовою.

Одна й та сама особа не може бути Президентом України більше ніж два строки підряд.

Президент України не може мати іншого представницького мандата, обіймати посаду в органах державної влади або в об'єднаннях громадян, а також займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю чи входити до складу керівного органу або наглядової ради підприємства, що має на меті одержання прибутку.

Чергові вибори Президента України проводяться в останню неділю останнього місяця п'ятого року повноважень Президента України. У разі дострокового припинення повноважень Президента України вибори Президента України проводяться в період дев'яноста днів з дня припинення повноважень.

Порядок проведення виборів Президента України встановлюється законом.

Новообраний Президент України вступає на пост не пізніше ніж через тридцять днів після офіційного оголошення результатів виборів, з моменту складення присяги народом на урочистому засіданні Верховної Ради України.

Приведення Президента України до присяги здійснює Голова Конституційного Суду України. Президент України складає таку присягу:

"Я, (ім'я та прізвище), волею народу обраний Президентом України, заступаючи на цей високий пост, урочисто присягаю на вірність Україні. Зобов'язуюсь усіма своїми справами боронити суверенітет і незалежність України, дбати про благо Вітчизни і добробут Українського народу, обстоювати права і свободи громадян, додержуватися Конституції України і законів України, виконувати свої обов'язки в інтересах усіх співвітчизників, підносити авторитет України у світі".

Президент України, обраний на позачергових виборах, складає присягу у п'ятиденний строк після офіційного оголошення результатів виборів.

Кабінет Міністрів України: склад, порядок формування, повноваження.

Згідно із ст. 113 КУ

Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади. Кабінет Міністрів України відповідальний перед Президентом України і Верховною Радою України, підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України у межах, передбачених цією Конституцією.

Кабінет Міністрів України у своїй діяльності керується цією Конституцією та законами України, а також указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України.

Згідно із ст. 114 КУ

До складу Кабінету Міністрів України входять Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр, віце-прем'єр-міністри, міністри.

Прем'єр-міністр України призначається Верховною Радою України за поданням Президента України.

Кандидатуру для призначення на посаду Прем'єр-міністра України вносить Президент України за пропозицією коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України, сформованої відповідно до статті 83 Конституції України, або депутатської фракції, до складу якої входить більшість народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України.

Міністр оборони України, Міністр закордонних справ України призначаються Верховною Радою України за поданням Президента України, інші члени Кабінету Міністрів України призначаються Верховною Радою України за поданням Прем'єр-міністра України.

Прем'єр-міністр України керує роботою Кабінету Міністрів України, спрямовує її на виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України, схваленої Верховною Радою України.

Згідно із ст. 117 КУ

Кабінет Міністрів України в межах своєї компетенції видає постанови і розпорядження, які є обов'язковими до виконання. Акти Кабінету Міністрів

України підписує Прем'єр-міністр України. Нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади підлягають реєстрації в порядку, встановленому законом.

Згідно із ст. 116 КУ Кабінет Міністрів України має такі повноваження:

1) забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність України, здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, виконання Конституції і законів України, актів Президента України;

2) вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина;

3) забезпечує проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики; політики у сферах праці й зайнятості населення, соціального захисту, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування;

4) розробляє і здійснює загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку України;

5) забезпечує рівні умови розвитку всіх форм власності;
здійснює управління об'єктами державної власності відповідно до закону;

6) розробляє проект закону про Державний бюджет України і забезпечує виконання затвердженого Верховною Радою України Державного бюджету України, подає Верховній Раді України звіт про його виконання;

7) здійснює заходи щодо забезпечення обороноздатності і національної безпеки України, громадського порядку, боротьби зі злочинністю;

8) організовує і забезпечує здійснення зовнішньоекономічної діяльності України, митної справи;

9) спрямовує і координує роботу міністерств, інших органів виконавчої влади;

9-1) утворює, реорганізовує та ліквідовує відповідно до закону міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, діючи в межах коштів, передбачених на утримання органів виконавчої влади; (Статтю 116 доповнено пунктом 9-1 згідно із Законом N 2222-IV від 08.12.2004)

9-2) призначає на посади та звільняє з посад за поданням Прем'єр-міністра України керівників центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України; (Статтю 116 доповнено пунктом 9-2 згідно із Законом N 2222-IV від 08.12.2004)

10) здійснює інші повноваження, визначені Конституцією та законами України.

Місцеві державні адміністрації.

Виконавчу владу в областях і районах, містах Києві та Севастополі здійснюють місцеві державні адміністрації.

Особливості здійснення виконавчої влади у містах Києві та Севастополі визначаються окремими законами України.

Склад місцевих державних адміністрацій формують голови місцевих державних адміністрацій.

Голови місцевих державних адміністрацій призначаються на посаду і звільняються з посади Президентом України за поданням Кабінету Міністрів України.

Голови місцевих державних адміністрацій при здійсненні своїх повноважень відповідальні перед Президентом України і Кабінетом Міністрів України, підзвітні та підконтрольні органам виконавчої влади вищого рівня.

Місцеві державні адміністрації підзвітні і підконтрольні радам у частині повноважень, делегованих їм відповідними районними чи обласними радами.

Місцеві державні адміністрації підзвітні і підконтрольні органам виконавчої влади вищого рівня.

Рішення голів місцевих державних адміністрацій, що суперечать Конституції та законам України, іншим актам законодавства України, можуть бути відповідно до закону скасовані Президентом України, або головою місцевої державної адміністрації вищого рівня.

Обласна чи районна рада може висловити недовіру голові відповідної місцевої державної адміністрації, на підставі чого Президент України приймає рішення і дає обґрунтовану відповідь.

Якщо недовіру голові районної чи обласної державної адміністрації висловили дві третини депутатів від складу відповідної ради, Президент України приймає рішення про відставку голови місцевої державної адміністрації.

Місцеві державні адміністрації на відповідній території забезпечують:

- 1) виконання Конституції та законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади;
- 2) законність і правопорядок; додержання прав і свобод громадян;
- 3) виконання державних і регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку, програм охорони довкілля, а в місцях компактного проживання корінних народів і національних меншин — також програм їх національно-культурного розвитку;
- 4) підготовку та виконання відповідних обласних і районних бюджетів;
- 5) звіт про виконання відповідних бюджетів та програм;
- 6) взаємодію з органами місцевого самоврядування;
- 7) реалізацію інших наданих державою, а також делегованих відповідними радами повноважень.

Місцеве самоврядування в Україні: поняття, система, повноваження.

Згідно із ст. 140 Конституції України

Місцеве самоврядування визначається правом територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста — самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Під територіальною громадою розуміють жителів, які об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями. Майже в усіх конституціях світу закріплюється правова, матеріально-фінансова та організаційна самостійність органів місцевого самоврядування.

Згідно із ст. 142 КУ

Матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля,

природні ресурси, що є у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад.

Територіальні громади сіл, селищ і міст можуть об'єднувати на договірних засадах об'єкти комунальної власності, а також кошти бюджетів для виконання спільних проектів або для спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, організацій і установ, створювати для цього відповідні органи і служби.

Держава бере участь у формуванні доходів бюджетів місцевого самоврядування, фінансово підтримує місцеве самоврядування. Витрати органів місцевого самоврядування, що виникли внаслідок рішень органів державної влади, компенсуються державою.

Місцеве самоврядування в Україні здійснюється на принципах:

- 1) Народовладдя;
- 2) Законності;
- 3) Гласності;
- 4) Колегіальності;
- 5) Поєднання місцевих і державних інтересів;
- 6) Виборності;
- 7) Правової, організаційної та матеріально-фінансової самостійності в межах повноважень визначених законодавством;
- 8) Підзвітності та відповідальності перед територіальними громадами їх органів і посадових осіб;
- 9) Державної підтримки та гарантії місцевого самоврядування;
- 10) Судового захисту прав місцевого самоврядування.

Система місцевого самоврядування включає:

1. Територіальну громаду;
2. Сільську, селищну, міську раду;
3. Сільського, селищного, міського голову;
4. Виконавчі органи сільської, селищної і міської рад;
5. Районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси

територіальних громад сіл, селищ, міст;

6. Органи самоорганізації населення.

Згідно із ст. 143 КУ

Територіальні громади села, селища, міста безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування управляють майном, що є в комунальній власності; затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку і контролюють їх виконання; затверджують бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контролюють їх виконання; встановлюють місцеві податки і збори відповідно до закону; забезпечують проведення місцевих референдумів та реалізацію їх результатів; утворюють, реорганізують та ліквідовують комунальні підприємства, організації і установи, а також здійснюють контроль за їх діяльністю; вирішують інші питання місцевого значення, віднесені законом до їхньої компетенції.

Обласні та районні ради затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку відповідних областей і районів та контролюють їх виконання; затверджують районні і обласні бюджети, які формуються з коштів державного бюджету для їх відповідного розподілу між територіальними громадами або для виконання спільних проектів та з коштів, залучених на договірних засадах з місцевих бюджетів для реалізації спільних соціально-економічних і культурних програм, та контролюють їх виконання; вирішують інші питання, віднесені законом до їхньої компетенції.

Місцевий референдум - є формою прийняття територіальною громадою рішень з питань, що належать до відання місцевого самоврядування, шляхом прямого голосування.

Конституційний статус Автономної Республіки Крим.

Згідно із ст. 134 КУ

Автономна Республіка Крим є невід'ємною складовою частиною України і в межах повноважень, визначених Конституцією України, вирішує питання, віднесені до її відання.

Згідно із ст. 135 КУ

Автономна Республіка Крим має Конституцію Автономної Республіки Крим, яку приймає Верховна Рада Автономної Республіки Крим та затверджує Верховна Рада України не менш як половиною від конституційного складу Верховної Ради України.

Нормативно-правові акти Верховної Ради Автономної Республіки Крим та рішення Ради міністрів Автономної Республіки Крим не можуть суперечити Конституції і законам України та приймаються відповідно до Конституції України, законів України, актів Президента України і Кабінету Міністрів України та на їх виконання.

Згідно із ст. 136 КУ

Представницьким органом Автономної Республіки Крим є Верховна Рада Автономної Республіки Крим.

Верховна Рада Автономної Республіки Крим у межах своїх повноважень приймає рішення та постанови, які є обов'язковими до виконання в Автономній Республіці Крим.

Урядом Автономної Республіки Крим є Рада міністрів Автономної Республіки Крим. Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим призначається на посаду та звільняється з посади Верховною Радою Автономної Республіки Крим за погодженням із Президентом України.

Повноваження, порядок формування і діяльності Верховної Ради Автономної Республіки Крим і Ради міністрів Автономної Республіки Крим визначаються Конституцією України та законами України, нормативно-правовими актами Верховної Ради Автономної Республіки Крим з питань, віднесених до її компетенції.

Правосуддя в Автономній Республіці Крим здійснюється судами, що належать до єдиної системи судів України.

Згідно із ст. 137 КУ

Автономна Республіка Крим здійснює нормативне регулювання з питань:

- 1) сільського господарства і лісів;

- 2) меліорації і кар'єрів;
- 3) громадських робіт, ремесел та промислів; благодійництва;
- 4) містобудування і житлового господарства;
- 5) туризму, готельної справи, ярмарків;
- 6) музеїв, бібліотек, театрів, інших закладів культури, історико-культурних заповідників;
- 7) транспорту загального користування, автошляхів, водопроводів;
- 8) мисливства, рибальства;
- 9) санітарної і лікарняної служб.

З мотивів невідповідності нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим Конституції України та законам України Президент України може зупинити дію цих нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим з одночасним зверненням до Конституційного Суду України щодо їх конституційності.

Згідно із ст. 138 КУ

До відання Автономної Республіки Крим належить:

- 1) призначення виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, затвердження складу виборчої комісії Автономної Республіки Крим;
- 2) організація та проведення місцевих референдумів;
- 3) управління майном, що належить Автономній Республіці Крим;
- 4) розроблення, затвердження та виконання бюджету Автономної Республіки Крим на основі єдиної податкової і бюджетної політики України;
- 5) розроблення, затвердження та реалізація програм Автономної Республіки Крим з питань соціально-економічного та культурного розвитку, раціонального природокористування, охорони довкілля — відповідно до загальнодержавних програм;
- 6) визнання статусу місцевостей як курортів; встановлення зон санітарної охорони курортів;
- 7) участь у забезпеченні прав і свобод громадян, національної злагоди, сприяння охороні правопорядку та громадської безпеки;

8) забезпечення функціонування і розвитку державної та національних мов і культур в Автономній Республіці Крим; охорона і використання пам'яток історії;

9) участь у розробленні та реалізації державних програм повернення депортованих народів;

10) ініціювання введення надзвичайного стану та встановлення зон надзвичайної екологічної ситуації в Автономній Республіці Крим або в окремих її місцевостях.

Законами України Автономній Республіці Крим можуть бути делеговані також інші повноваження.

Згідно із ст. 139 КУ

В Автономній Республіці Крим діє Представництво Президента України, статус якого визначається законом України.

Органи правосуддя в Україні.

Правосуддя - це особлива владна функція в державі, що здійснюється від її імені судом через розгляд і вирішення в судових засіданнях адміністративних, господарських, цивільних справ стосовно спорів про права та інтереси громадян, громадських об'єднань, підприємств, установ, організацій і кримінальних справ із засудженням осіб, винних у вчиненні злочину, або виправданням невинних.

Згідно із ст. 124 КУ

Правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються.

Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі.

Судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції.

Народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через народних засідателів і присяжних.

Судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території України.

Згідно із ст. 125 КУ

Система судів загальної юрисдикції в Україні будується за принципами територіальності і спеціалізації.

Найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції є Верховний Суд України.

Вищими судовими органами спеціалізованих судів є відповідні вищі суди.

Відповідно до закону діють апеляційні та місцеві суди.

Створення надзвичайних та особливих судів не допускається.

Основні принципи правосуддя в Україні:

- 1) Здійснення правосуддя лише судом;
- 2) Незалежність судів і підкорення їх тільки закону;
- 3) Державна мова судочинства;
- 4) Принцип законності;
- 5) Гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами;
- 6) Рівність всіх учасників судового процесу перед законом і судом.

Згідно із ст. 129 КУ

Права і свободи людини і громадянина захищаються судом.

Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами

захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

Правовий статус суддів.

Особливий правовий статус суддів визначається Конституцією України і Законом України «Про судоустрій і статус суддів» (7 липня 2010 року), до якого внесені істотні зміни.

Судді — посадові особи судової влади, наділені повноваженнями здійснювати правосуддя і виконувати свої обов'язки на професійній основі в Конституційному Суді та судах загальної юрисдикції.

До кандидатів на посаду судді ставляться такі вимоги:

1) досягнення певного віку. Для суддів місцевих і апеляційних судів він складає 25 років; для суддів вищих спеціалізованих судів — 30 років; для суддів Конституційного Суду — 40 років;

2) вища юридична освіта;

3) наявність певного стажу роботи в галузі права. Для суддів місцевих і апеляційних судів — не менш ніж 3 роки; для суддів вищих спеціалізованих судів — не менш ніж 7 років, у тому числі не менш ніж 5 років на посаді судді; для суддів Конституційного Суду — не менш ніж 10 років;

4) проживання в Україні протягом певного строку. Для суддів Конституційного Суду — протягом останніх 20 років; для всіх інших — не менш ніж 10 років;

5) володіння державною мовою.

Суддя повинен бути неупереджений і незалежний від будь-якого зовнішнього впливу. У своїй діяльності він зобов'язаний керуватися тільки законом. Через це, з одного боку, до суддів застосовуються деякі обмеження. Суддя не має права:

- 1) належати до політичної партії або профспілки;
- 2) брати участь у будь-якій політичній діяльності (передвиборча агітація, мітинги і т.ін.);
- 3) мати представницький мандат (наприклад, бути депутатом місцевої ради);

- 4) займати будь-які інші оплачувані посади;
- 5) виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької і творчої.

З іншого боку, незалежність суддів забезпечується за допомогою *правових гарантій* їхньої діяльності, до числа яких належать:

1) *недоторканність* суддів. Без згоди Верховної Ради України суддя не може бути затриманий чи заарештований до ухвалення судом обвинувального вироку;

2) *відповідальність за неповагу* до суду чи судді;

3) забезпечення особистої *безпеки* суддів і членів їхніх сімей. Погроза або насильство щодо судді, посягання на його життя караються як злочини;

4) *незмінюваність* суддів. Судді обіймають посаду безстроково, за винятком суддів Конституційного Суду і суддів, вперше призначених на посаду.

Добір кандидатів на посаду судді здійснюється за результатами складання кваліфікаційного іспиту. Іспити проводять кваліфікаційні комісії суддів судів загальної юрисдикції і Вища кваліфікаційна комісія суддів України. Подання про призначення суддів на посаду вносить Вища рада юстиції.

Перше призначення на посаду професійного судді строком на п'ять років здійснює Президент України. Усі інші судді, крім суддів Конституційного Суду України, обираються Верховною Радою України безстроково.

Система, функції і повноваження судів загальної юрисдикції.

Органи юстиції - це система судових і інших правоохоронних органів, які здійснюють правосуддя.

Згідно із ст. 1 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»

1. Судова влада в Україні відповідно до конституційних засад поділу влади здійснюється незалежними та безсторонніми судами, утвореними згідно із законом.

2. Судову владу реалізують професійні судді та, у визначених законом випадках, народні засідателі і присяжні шляхом здійснення правосуддя в рамках відповідних судових процедур.

3. Судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції.

Згідно із ст. 2 «Завдання суду»

Суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Згідно із ст. 3 «Судова система України»

1. Суди загальної юрисдикції утворюють єдину систему. Конституційний Суд України є єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні.

2. Створення надзвичайних та особливих судів не допускається.

3. Порядок організації, діяльності Конституційного Суду України та статус судді Конституційного Суду України встановлюються Конституцією України та Законом України "Про Конституційний Суд України".

4. Суд як державний орган має печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням.

Згідно із ст. 17. Система судів загальної юрисдикції

1. Система судів загальної юрисдикції відповідно до Конституції України будується за принципами територіальності, спеціалізації та інстанційності.

2. Систему судів загальної юрисдикції складають:

- 1) місцеві суди;
- 2) апеляційні суди;
- 3) вищі спеціалізовані суди;

4) Верховний Суд України.

3. Найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції є Верховний Суд України. Вищими судовими органами спеціалізованих судів є відповідні вищі спеціалізовані суди.

4. Єдність системи судів загальної юрисдикції забезпечується:

єдиними засадами організації та діяльності судів;

єдиним статусом суддів;

обов'язковістю для всіх судів правил судочинства, визначених законом;

єдністю судової практики;

обов'язковістю виконання на території України судових рішень;

єдиним порядком організаційного забезпечення діяльності судів;

фінансуванням судів виключно з Державного бюджету України;

вирішенням питань внутрішньої діяльності судів органами суддівського самоврядування.

Згідно із ст. 38. Верховний Суд України - найвищий судовий орган у системі судів загальної юрисдикції

1. Верховний Суд України є найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції України, який забезпечує єдність судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом.

2. Верховний Суд України:

1) здійснює правосуддя в порядку, встановленому процесуальним законом;

2) здійснює аналіз судової статистики, узагальнення судової практики;

3) надає висновки щодо проектів законодавчих актів, які стосуються судоустрою, судочинства, статусу суддів, виконання судових рішень та інших питань, пов'язаних із функціонуванням судової системи України;

4) надає висновок про наявність чи відсутність у діяннях, у яких звинувачується Президент України, ознак державної зради або іншого злочину; вносить за зверненням Верховної Ради України письмове подання про неможливість виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я;

5) звертається до Конституційного Суду України щодо конституційності законів, інших правових актів, а також щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України;

6) забезпечує однакове застосування норм права судами різних спеціалізацій у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом;

7) здійснює інші повноваження, визначені законом.

Згідно із ст. 39. Склад Верховного Суду України

1. До складу Верховного Суду України входять сорок вісім суддів, із числа яких обираються Голова Верховного Суду України та заступники Голови Верховного Суду України.

2. Суддею Верховного Суду України може бути суддя, який за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердив здатність здійснювати правосуддя у найвищому судовому органі у системі судів загальної юрисдикції України, має досвід роботи суддею не менше п'ятнадцяти років або має науковий ступінь, отриманий до призначення на посаду судді, та стаж наукової діяльності у галузі права або науково-педагогічної діяльності у галузі права у вищому навчальному закладі або вищих навчальних закладах, що здійснюють підготовку фахівців освітнього ступеня "магістр", до призначення на посаду судді не менше п'ятнадцяти років.

3. У Верховному Суді України діють:

- 1) Судова палата в адміністративних справах;
- 2) Судова палата у господарських справах;
- 3) Судова палата у кримінальних справах;
- 4) Судова палата у цивільних справах.

До складу судової палати входять судді відповідної спеціалізації (адміністративної, господарської, кримінальної, цивільної).

4. У Верховному Суді України діє Пленум Верховного Суду України для вирішення питань, визначених Конституцією України та Законом. Склад і порядок діяльності Пленуму Верховного Суду України визначаються цим Законом.

Верховний Суд України знаходиться у місті Києві.

**Конституційний Суд України - єдиний орган
конституційної юрисдикції в Україні.**

Згідно із ст. 147 КУ

Конституційний Суд України є єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні. Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції України і дає офіційне тлумачення Конституції України та законів України.

Згідно із ст. 148 КУ

Конституційний Суд України складається з 18 суддів.

Президент України, Верховна Рада України та з'їзд суддів України призначають по 6 суддів Конституційного Суду України.

Суддею Конституційного Суду України може бути громадянин України, який на день призначення досяг 40 років, має вищу юридичну освіту і стаж роботи за фахом не менш як десять років, проживає в Україні протягом останніх двадцяти років та володіє державною мовою.

Суддя Конституційного Суду України призначається на 9 років без права бути призначеним на повторний строк.

Голова Конституційного Суду України обирається на спеціальному пленарному засіданні Конституційного Суду України зі складу суддів Конституційного Суду України шляхом таємного голосування лише на один трирічний строк.

Згідно із ст. 149 КУ

На суддів Конституційного Суду України поширюються гарантії незалежності та недоторканності, підстави щодо звільнення з посади, передбачені статтею 126 цієї Конституції, та вимоги щодо несумісності, визначені в частині другій статті 127 цієї Конституції.

Згідно із ст. 150 КУ

До повноважень Конституційного Суду України належить:

1) вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність):

- а) законів та інших правових актів Верховної Ради України;
- б) актів Президента України;
- в) актів Кабінету Міністрів України;
- г) правових актів ВР АРК.

Ці питання розглядаються за зверненнями: Президента України; не менш як 45 народних депутатів України; Верховного Суду України; Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; ВР АРК.

3) офіційне тлумачення Конституції України та законів України.

З питань, передбачених цією статтею, Конституційний Суд України ухвалює рішення, які є обов'язковими до виконання на території України, остаточними і не можуть бути оскаржені.

Згідно із ст. 151 КУ

Конституційний Суд України за зверненням Президента України або Кабінету Міністрів України дає висновки про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість.

За зверненням Верховної Ради України Конституційний Суд України дає висновок щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту.

Згідно із ст. 152 КУ

Закони та інші правові акти за рішенням Конституційного Суду України визнаються неконституційними повністю чи в окремій частині, якщо вони не відповідають Конституції України або якщо була порушена встановлена Конституцією України процедура їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності.

Закони, інші правові акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність.

Матеріальна чи моральна шкода, завдана фізичним або юридичним особам актами і діями, що визнані неконституційними, відшкодовується

державою у встановленому законом порядку.

Повноваження судді Конституційного Суду України припиняються в разі:

- 1) закінчення строку призначення (повноважень);
- 2) досягнення суддею 65 років;
- 3) неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я;
- 4) порушення суддею вимоги ч. II ст. 16 Закону, ст. 127 ч. II Конституції;
- 5) порушення суддею присяги;
- 6) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього;
- 7) припинення його громадянства
- 8) визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим;
- 9) подання суддею заявки про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням.

Формами звернення до КСУ є конституційне подання та конституційне звернення - письмове клопотання до КСУ про визначення правового акту або його окремих положень не конституційним; про визначення конституційності міжнародного договору; про необхідність офіційного тлумачення Конституції України та законів України; звернення ВРУ про дачу висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення президента України з посту в порядку імпічменту.

Суб'єктами права на конституційне подання є ВРУ, не менш як 45 народних депутатів України; Президент України; Верховний Суд України; Уповноважений ВР з прав людини і громадянина; ВР АРК; Кабінет Міністрів України; інші органи державної влади; органи місцевого самоврядування.

Конституційне звернення - це письмове клопотання до КСУ про необхідність офіційного тлумачення Конституції та законів України. Суб'єктами права на конституційне звернення є: громадяни, особи без громадянства; іноземці; юридичні особи.

Прокуратура України - самостійний централізований орган державної влади, що діє в системі правоохоронних органів держави й забезпечує права і свободи людини, а також державну безпеку. Прокуратура не підпорядковується виконавчій або судовій владі, її діяльність є елементом системи стримувань і противаг між гілками влади.

У системі державних органів України органи прокуратури займають особливе місце. Їх особливість полягає в тому, що їх не можна прямо віднести до органів законодавчої, виконавчої або судової влади, відповідно до принципу розподілу влади. Органи прокуратури можна віднести до центральних і місцевих контрольно-наглядових або правоохоронних органів.

Повноваження Прокуратури закріплені в ст. 121 КУ, де вказується наступне: Прокуратура України становить єдину систему, на яку покладаються:

- 1) підтримання державного обвинувачення в суді;
- 2) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом;
- 3) нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство;
- 4) нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян;
- 5) нагляд за додержанням прав і свобод людини і громадянина, додержанням законів з цих питань органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами.

Органи прокуратури здійснюють свою діяльність на основі таких принципів:

I. Вони становлять єдину централізовану систему, яку очолює генеральний прокурор України з підпорядкуванням нижчестоящих прокурорів вищестоящим;

II. Здійснюють свої повноваження на підставі КУ та чинних законів на всій території республіки;

III. Захищають в межах своєї компетенції права і свободи громадян на засадах їх рівності перед законом;

IV. Вживають заходів до усунення порушень закону, поновлення порушених прав і притягнення до відповідальності осіб, які допустили правопорушення, в установленому законом порядку;

V. Вони діють гласно та інформують державні органи влади і громадськість про стан законності і правопорядку;

VI. Працівники прокуратури не можуть належати до будь-яких політичних партій і рухів;

VII. Незалежність органів прокуратури і її посадових осіб від втручання в їх діяльність інших органів державної влади і управління;

VIII. Підконтрольність органів прокуратури Верховній Раді і Президенту України.

Згідно із ст. 122

Прокуратуру України очолює Генеральний прокурор України, який призначається на посаду за згодою Верховної Ради України та звільняється з посади Президентом України. Верховна Рада України може висловити недовіру Генеральному прокуророві України, що має наслідком його відставку з посади.

Строк повноважень Генерального прокурора України — п'ять років.

Вища рада юстиції України

В Україні діє Вища рада юстиції, статус і повноваження якої визначаються Конституцією України і Законом України «Про Вищу раду юстиції» (15 січня 1998 р.). Вища рада юстиції — колегіальний, незалежний орган, відповідальний за формування високопрофесійного суддівського корпусу. До її ведення належать:

1) внесення подання про призначення суддів на посади або про звільнення їх з посади;

2) прийняття рішень стосовно порушення судьями прокурорами вимог щодо несумісності;

3) здійснення дисциплінарного провадження щодо суддів Верховного

Суду України і суддів вищих спеціалізованих судів;

4) розгляд скарг на рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів апеляційних і місцевих судів, а також прокурорів.

Вища рада юстиції складається з двадцяти членів.

Порядок її формування:

1) Верховна Рада, Президент, з'їзд суддів України, з'їзд адвокатів України, з'їзд представників юридичних вузів і наукових установ призначають по три члени до Вищої ради юстиції;

2) всеукраїнська конференція працівників прокуратури призначає двох членів Вищої ради юстиції;

3) Голова Верховного Суду України, міністр юстиції України, Генеральний прокурор України входять до Вищої Ради юстиції за посадою.

На посаду члена Вищої ради юстиції може бути рекомендований громадянин України не молодший тридцяти п'яти років і не старший шістдесяти, який проживає в країні не менш ніж десять останніх років, володіє державною мовою, має вищу юридичну освіту і стаж роботи в галузі права не менш ніж десять років. Строк повноважень членів Вищої ради юстиції, крім тих, що входять до неї за посадою, складає 6 років.

Організує роботу Вищої ради юстиції та головує на засіданнях Голова Вищої ради юстиції. Він обирається членів Вищої ради строком на три роки, без права перерання, таємним голосуванням. Головою не може обирати ся член Вищої ради юстиції, що входить до неї за посадою Рішення Вищої ради юстиції вважається прийнятим, якщо за нього проголосувало більш ніж половина конституцій цього складу цього органу.

Правовий статус Служби безпеки України

Служба безпеки України — це державний правоохоронний орган спеціального призначення, що забезпечує державну безпеку України. Діяльність СБУ регламентована Законом України «Про Службу безпеки України» (25 березня 1992 р.).

Завдання Служби безпеки України:

1) захист державного суверенітету, конституційного ладу територіальної цілісності, економічного, науково-технічного й оборонного потенціалу України від розвідувально-підбивної діяльності іноземних спецслужб, посягань з боку окремих організацій, груп і осіб всередині країни;

2) попередження, виявлення, припинення і розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції і організованої злочинної діяльності у сфері управління а економіки.

Таким чином, СБУ протистоїть протиправним діям, що загрожують життєво важливим інтересам України.

Служба безпеки України здійснює розвідувальну й інформаційно-аналітичну роботу в інтересах внутрішньої і зовнішньої політики держави.

З метою охорони державних інтересів у сфері зовнішньополітичної і зовнішньоекономічної діяльності, а також безпеки громадян України за кордоном СБУ вживає контр-розвідувальні заходи.

Крім того, до компетенції Служби безпеки України належить розслідування деяких злочинів і розшук осіб, що їх вчинили.

Система Служби безпеки України включає:

- 1) Центральне Управління СБУ;
- 2) регіональні органи Служби безпеки;
- 3) органи військової контррозвідки;
- 4) військові формування;
- 5) навчальні, науково-дослідні й інші установи СБУ. Розташування і територіальна компетенція органів

Служби безпеки України може не збігатися з адміністративно-територіальним розподілом України. В інтересах державної безпеки органи і підрозділи СБУ можуть створюватися на окремих стратегічних об'єктах і територіях, у військових формуваннях.

Керівництво роботою Служби безпеки України здійснює Голова СБУ, що входить до складу Ради національної безпеки й оборони України.

Правовий статус міліції України

Міліція України — це державний озброєний орган виконавчої влади, покликаний захищати життя, права і свободи громадян, власність, довкілля, інтереси суспільства! держави від протиправних посягань.

Правовий статус міліції України визначається Законом України «Про міліцію» (20 грудня 1990 р.).

Основні завдання міліції:

- 1) забезпечення особистої безпеки громадян, захист їхніх прав, свобод і законних інтересів;
- 2) припинення і профілактика правопорушень;
- 3) охорона і забезпечення громадського порядку;
- 4) виявлення і розкриття злочинів, розшук осіб, що їх вчинили;
- 5) забезпечення безпеки дорожнього руху;
- 6) захист власності від злочинних посягань;
- 7) накладення адміністративних стягнень.

Таким чином, завдання міліції досить різноманітні. Для їх виконання у структурі міліції створені наступні структурні підрозділи:

- 1) кримінальна міліція. Головне її завдання — виявлення і викриття злочинів;
- 2) міліція громадської безпеки. Завдання цього підрозділу — припинення і профілактика правопорушень, охорона громадського порядку;
- 3) транспортна міліція має функції, аналогічні кримінальній міліції;
- 4) державна автомобільна інспекція покликана забезпечити безпеку дорожнього руху;
- 5) міліція охорони здійснює функцію охорони власності від злочинних посягань;
- 6) спеціальна міліція зайнята охороною спеціальних об'єктів.

Постановою Кабінету Міністрів від 8 липня 1995 р. створена також *кримінальна міліція у справах неповнолітніх*.

Як і інші органи виконавчої влади, міліція має строго ієрархічну структуру. Загальне керівництво міліцією здійснює міністр внутрішніх справ України. В Автономній республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі

й деяких великих містах функціонують управління внутрішніх справ. У районах (містах) створені підлеглі управлінням відділи внутрішніх справ.

Для виконання покладених на міліцію завдань працівники міліції *мають право*:

- 1) вимагати припинення правопорушень;
- 2) перевіряти документи у підозрілих осіб;
- 3) затримувати підозрюваних у вчиненні злочинів, обвинувачених, що переховуються від дізнання, засуджених, що ухиляються від відбування покарання, і ряд інших категорій осіб;
- 4) складати протоколи про правопорушення;
- 5) проводити дізнання і розслідування злочинів;
- 6) здійснювати оперативно-розшукову діяльність;
- 7) перевіряти технічний стан автотранспортних засобів;
- 8) застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби і вогнепальну зброю. Застосування цих засобів строго визначено й обмежено законом.

Міліція України формується на контрактній основі. На службу в міліцію приймаються громадяни України, за своїми моральними, діловими якостями, рівнем освіти і фізичної підготовки здатні виконувати обов'язки, покладені законом на працівників міліції.

Адвокатура України

Адвокатура України - недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури в порядку, встановленому Законом. Діяльність адвокатури регламентується Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (5 липня 2012 року).

Відповідно до законодавства України адвокатом може бути громадянин України, що:

- має вищу юридичну освіту;

- стаж роботи за фахом юриста або помічника адвоката не менш ніж 2 роки;
- склав кваліфікаційні іспити;
- одержав свідоцтво про право на адвокатську діяльність і ліцензію на заняття адвокатською діяльністю;
- прийняв Присягу адвоката України. Адвокатом не може бути особа, що має судимість. Адвокат не має права працювати в суді, прокуратурі, органах внутрішніх справ, СБУ, органах виконавчої влади держави.

Види адвокатської діяльності:

- 1) надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, правовий супровід діяльності юридичних і фізичних осіб, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, держави;
- 2) складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру;
- 3) захист прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення;
- 4) надання правової допомоги свідку у кримінальному провадженні;
- 5) представництво інтересів потерпілого під час розгляду справи про адміністративне правопорушення, прав і обов'язків потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача у кримінальному провадженні;
- 6) представництво інтересів фізичних і юридичних осіб у судах під час здійснення цивільного, господарського, адміністративного та конституційного судочинства, а також в інших державних органах, перед фізичними та юридичними особами;
- 7) представництво інтересів фізичних і юридичних осіб, держави, органів державної влади, органів місцевого самоврядування в іноземних,

міжнародних судових органах, якщо інше не встановлено законодавством іноземних держав, статутними документами міжнародних судових органів та інших міжнародних організацій або міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

8) надання правової допомоги під час виконання та відбування кримінальних покарань.

Права адвоката:

1) звертатися з адвокатськими запитами, у тому числі щодо отримання копій документів, до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, а також до фізичних осіб (за згодою таких фізичних осіб);

2) представляти і захищати права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб у суді, органах державної влади та органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форми власності, громадських об'єднаннях, перед громадянами, посадовими і службовими особами, до повноважень яких належить вирішення відповідних питань в Україні та за її межами;

3) ознайомлюватися на підприємствах, в установах і організаціях з необхідними для адвокатської діяльності документами та матеріалами, крім тих, що містять інформацію з обмеженим доступом;

4) складати заяви, скарги, клопотання, інші правові документи та подавати їх у встановленому законом порядку;

5) доповідати клопотання та скарги на прийомі в посадових і службових осіб та відповідно до закону одержувати від них письмові мотивовані відповіді на ці клопотання і скарги;

6) бути присутнім під час розгляду своїх клопотань і скарг на засіданнях колегіальних органів та давати пояснення щодо суті клопотань і скарг;

7) збирати відомості про факти, що можуть бути використані як докази, в установленому законом порядку запитувати, отримувати і вилучати речі, документи, їх копії, ознайомлюватися з ними та опитувати осіб за їх згодою;

8) застосовувати технічні засоби, у тому числі для копіювання матеріалів справи, в якій адвокат здійснює захист, представництво або надає інші види правової допомоги, фіксувати процесуальні дії, в яких він бере участь, а також хід судового засідання в порядку, передбаченому законом;

9) посвідчувати копії документів у справах, які він веде, крім випадків, якщо законом встановлено інший обов'язковий спосіб посвідчення копій документів;

10) одержувати письмові висновки фахівців, експертів з питань, що потребують спеціальних знань;

Адвокат не має права: використовувати свої повноваження на шкоду особи, в інтересах якої він прийняв доручення; відмовитись від взятого на себе захисту особи; приймати доручення про надання юридичної допомоги, якщо по даній справі він вже виступав як адвокат протилежної сторони, як слідчий, прокурор, суддя, експерт, свідок або інший учасник процесу, а також тоді, коли він перебуває в родинному зв'язку з посадовою особою, яка бере участь в розгляді справи.

Обов'язки адвоката:

1) дотримуватися присяги адвоката України та правил адвокатської етики;

2) на вимогу клієнта надати звіт про виконання договору про надання правової допомоги;

3) невідкладно повідомляти клієнта про виникнення конфлікту інтересів;

4) підвищувати свій професійний рівень;

5) виконувати рішення органів адвокатського самоврядування;

6) виконувати інші обов'язки, передбачені законодавством та договором про надання правової допомоги.

Професійні права, честь, гідність адвоката захищаються законом, внаслідок чого заборонене втручання до адвокатської діяльності. Зокрема, заборонено вимагати від адвоката розкриття адвокатської таємниці, допитувати його у справі в якості свідка.

Нотаріат в Україні

Нотаріат — це система органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок засвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, і виконувати інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності. Порядок правового регулювання діяльності нотаріату в Україні встановлений Законом України «Про нотаріат» (2 вересня 1993 р.).

Нотаріальні дії здійснюють державні й приватні нотаріуси. У населених пунктах, де немає нотаріусів, нотаріальні дії виконуються уповноваженими на те посадовими особами виконкомів місцевих рад. За кордоном здійснення нотаріальних дій покладено на консульські та дипломатичні представництва України.

Нотаріусом може бути громадянин України, що має вищу юридичну освіту, пройшов стажування протягом шести місяців у державній нотаріальній конторі або у приватного нотаріуса, склав кваліфікаційний іспит і одержав свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю.

Повноваження нотаріусів:

- 1) *посвідчення заповітів і угод* (договори, доручення, шлюбні контракти та ін.);
- 2) *видача свідоцтв* про право власності, про право на спадщину та ін.;
- 3) *посвідчення дійсності* підпису на документі, вірності копій документів, вірності перекладу документа з однієї мови на іншу;
- 4) *передача заяв* фізичних і юридичних осіб іншим фізичним і юридичним особам;
- 5) *прийом на збереження* документів, у депозит — цінних паперів і грошей;
- 6) *вчинення протестів* векселів і морських протестів і деякі інші дії.

Повноваження приватних нотаріусів дещо вужче ніж повноваження державних нотаріусів. Зокрема, вони не мають права накладати і знімати заборону на відчуження нерухомого майна, видавати свідоцтва про право на спадщину та ін.